

Ágnes Tóth
Balázs Dobos

O Bunjevcima u Mađarskoj

Subotica, 2015.

Naslov izvornika:
A magyarországi bunyevácokról (Szakértői összefoglaló), 2011.
(<http://www.mtaki.hu/data/files/572.pdf>)

Nakladnik:
Hrvatsko akademsko društvo, Subotica

Za nakladnika:
Mato Groznica

Prijevod s mađarskoga:
Đorđe Dragojlović

Privedio:
Slaven Bačić

Stručna redakтура:
Slaven Bačić
Živko Mandić

Lektor:
Živko Mandić

Korektura:
Tomislav Žigmanov

Likovna oprema:
Darko Vuković

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

323.1(=163.42)(439)

TOT, Agneš

O Bunjevcima u Mađarskoj / Ágnes Tóth, Balázs Dobos ; [prijevod s mađarskoga Đorđe Dragojlović]. – Subotica : Hrvatsko akademsko društvo, 2015 (Subotica : Printex). – 50 str. : ilustr. ; 25 cm

Prevod dela: A magyarországi bunyevácokról. – Tiraž 5.000. – Bibliografija.

ISBN 978-86-85103-25-4

I. Doboš, Balaž [autor]

a) Bunjevci – Nacionalno pitanje – Mađarska

COBISS.SR-ID 294289671

ISBN 978-86-85103-25-4

Sadržaj

Predgovor (Slaven Bačić)	5
O Bunjevcima u Mađarskoj	7
Uvodne napomene – pravni okviri	9
Što je prethodilo bunjevačkoj manjinskoj inicijativi?	10
Definicija manjina u Mađarskoj	12
Bunjevci u Mađarskoj	13
O prizna(va)nju manjina	25
Literatura	27
Prilog br. 1: Izabrane hrvatske i srpske manjinske samouprave u Bačko-kiškunskoj županiji od 1994. do 2010.	31
Prilog broj 2: Podaci iz popisa stanovništva u razdoblju od 1880. do 2001., za naselja u kojima su stanovali Bunjevci	32
Prilog broj 3: Podaci popisa birača hrvatske manjine u Bačko-kiškunskoj županiji 2006. i 2010. godine	41
Dodatak. Selektivna bibliografija o podrijetlu i identitetu Bunjevaca (Slaven Bačić, Mario Bara, Tomislav Žigmanov)	42

Predgovor

Stajališta Mađarske akademije znanosti u povodu narodnih inicijativa za priznavanje Bunjevaca kao samostalne nacionalne manjine u Mađarskoj, do sada su dva puta objavljena na hrvatskome jeziku u Subotici. Prvo stajalište iz 2006. godine, na temelju kojega je Mađarski parlament 21. rujna 2006. golemom većinom glasova odbio inicijativu (334 glasa protiv, 18 za i 7 suzdržanih) objavljeno je u prijevodu Eszter Mészáros Lénárt u glasilu Demokratskoga saveza Hrvata u Vojvodini *Glas ravnice* (br. 109, 110 i 111 iz 2007.). Drugo prošireno stajalište iz 2010. godine, temeljem kojega je Mađarski parlament 16. svibnja 2011., također velikom većinom glasova odbio inicijativu (258 glasova protiv, 21 za i 41 suzdržan) objavljen je u prijevodu Đorđa Dragojlovića u *Godišnjaku Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* (br. 3 iz 2011.), zajedno s dopisom predsjednika Mađarske akademije predsjedniku Državnoga izbornoga povjerenstva te predgovorom uredništva.

Kako su oba prijevoda danas već teže dostupna (*Glas ravnice* novinska je publikacija, a *Godišnjak* je stručni časopis ograničene naklade), Hrvatsko akademsko društvo odlučilo je tiskati kao samostalnu publikaciju drugo stajalište Mađarske akademije znanosti, prije svega, da bi ga učinilo dostupnijim širem čitateljstvu i stručnoj javnosti u Vojvodini i Hrvatskoj, kao važan stručan prinos politički motiviranim identitetskim prijedporima o Bunjencima.

Upravo radi toga potrebno je ukazati na temeljne odrednice stajališta Mađarske akademije znanosti o ovome pitanju:

– u suvremenoj mađarskoj stručnoj literaturi prevladava stajalište kako su Bunjevci, po svojim etnografskim, povijesnim i jezičnim značajkama, jedna od hrvatskih skupina u Mađarskoj;

– Bunjevci su jedna od nacionalno najsvjesnijih skupina hrvatske manjine u Mađarskoj;

– bunjevačka inteligencija početkom XX. stoljeća pretežno je prohrvatski orijentirana;

– prijašnja srpska nastojanja za integraciju Bunjevaca kao katoličkih Srba, u najnovije su vrijeme usmjerena na razdvajanje Bunjevaca od Hrvata;

– u vrijeme formiranja modernih nacija, Bunjevci svojim jezikom, vjerom i kulturom ulaze u okvir hrvatske nacije, ali kako su na njezinu geografskom obodu te odvojeni državnim granicama, zadržavaju neke posebne etničke značajke i lokalno-etničku identitetsku svijest;

– izdvajanje Bunjevaca iz okvira hrvatske manjine utjecalo bi na daljnje smanjivanje brojnosti ne samo hrvatske manjine u Mađarskoj već i same skupine koja sebe naziva Bunjevcima;

– stvaranje bunjevačkih manjinskih samouprava neovisnih o hrvatskima donijelo bi više štete nego koristi za bunjevačku zajednicu, u prvom redu kroz osobne, organizacijske i političke podjele, te kroz fragmentiranje napora poradi očuvanja i razvoja manjinskog identiteta;

– iza narodnih inicijativa za priznavanje Bunjevaca kao samostalne manjine stoji samo dio bunjevačkoga stanovništva, koji ne uzima u obzir interese i mišljenje onih Bunjevaca u čijem je identitetu jednako prisutan i bunjevački i hrvatski element.

U odnosu na prijašnji prijevod drugoga stajališta Mađarske akademije, u ovome je obavljena stručna redakтура teksta, uključujući i komentare redakotra, a kao dodatak objavljuje se i selektivna bibliografija o podrijetlu i identitetu Bunjevaca.

Na koncu, zahvaljujemo autorima dr. sc. Ágnes Tóth i dr. sc. Balázsu Dobosu na suglasnosti na tiskanju hrvatskoga prijevoda (mađarski izvornik nije tiskan kao samostalna publikacija, već samo kao materijal temeljem kojega su zastupnici Mađarskoga parlamenta odlučivali o inicijativi, te je javnosti dostupan tek u elektroničkom obliku), zatim Tomislavu Žigmanovu i Mariu Bari na bibliografskim prinosima, kao i Državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske na materijalnoj potpori izdavanju.

Slaven Bačić

O Bunjevcima u Mađarskoj

Uvodne napomene – pravni okviri

Pripremljeno u povodu narodne inicijative radi priznavanja Bunjevaca u Mađarskoj kao samostalne i službene nacionalne manjine.

Sukladno § 58. Zakona br. CXIV. iz 2005. godine, kojim je izmijenjen i dopunjen Zakon br. LXXVII. iz 1993. godine o pravima nacionalnih i etničkih manjina, postoji mogućnost proširenja kruga od trinaest etničkih skupina taksativno nabrojanih u stavku 1. § 61. (otvoreno nabrojanje): „Ukoliko još neka manjina, osim navedenih u stavku 1., želi dokazati da ispunjava uvjete propisane ovim zakonom, najmanje 1.000 građana s biračkim pravom koji se smatraju pripadnicima te manjine, liste s prikupljenim potpisima sudionika narodne inicijative podnosi predsjedniku Državnog izbornog povjerenstva. U postupku se primjenjuju odredbe Zakona o državnom referendumu i narodnoj inicijativi, a Državno izborno povjerenstvo dužno je tijekom postupka zatražiti stajalište predsjednika Mađarske akademije znanosti o ispunjenosti zakonskih uvjeta.“

Prema Ustavu (Zakon br. XX. iz 1949. godine), cilj je narodne inicijative da Parlament pitanje iz svoje nadležnosti uvrsti u svoj dnevni red te da se o njemu raspravi. Radi toga potpisi se prikupljaju tijekom dva mjeseca. Sukladno Zakonu br. III. iz 1998. godine o državnom referendumu i narodnoj inicijativi, Državno izborno povjerenstvo (DIP) može odbiti ovjeru lista s prikupljenim potpisima ako pitanje nije u nadležnosti Parlamenta, ako formulacija pitanja ne ispunjava zakonom propisane uvjete ili ako lista s prikupljenim potpisima ne ispunjava uvjete propisane Zakonom br. C. iz 1997. godine o postupku izbora. Prema odredbama ovoga Zakona, lista koja ispunjava uvjete mora biti ovjerena u roku od 30 dana, o čemu odluka mora biti objavljena u Mađarskom glasniku u roku od 8 dana. Eventualni prigovori na odluku dostavljaju se Ustavnom sudu (US) u roku od 15 dana od dana objavljivanja, koji će odmah i prekoredno odlučiti o prigovoru. DIP u roku od 45 dana provjerava potpise prikupljene tijekom dva mjeseca. Predsjednik DIP-a o rezultatu (eventualno prekoračenje roka, nedovoljan broj važećih potpisa, odnosno rezultat provjere) bez odgode obavješćuje predsjednika Parlamenta, koji inicijativu najavljuje prvoga narednog dana parlamentarnog zasjedanja. Parlament je obvezan donijeti odluku u roku od 3 mjeseca od dana obavješćivanja. Važno je istaknuti da se potpisi ne mogu prikupljati na dan, odnosno do 41. dana prije i poslije parlamentarnih, lokalnih i gradonačelničkih izbora.

Što je prethodilo bunjevačkoj manjinskoj inicijativi?

Mijo Mujić, radi ovjere, 3. veljače 2006. godine DIP-u je predao listu s prikupljenim potpisima za bunjevačku narodnu inicijativu. DIP je rješenjem br. 221/2006 od 18. travnja ovjerio listu, rješenjem br. 365/2006 od 3. kolovoza naložio provjeru prikupljenih potpisa, te rješenjem br. 491/2006 od 7. rujna 2006. utvrdio da važećih potpisa ima onoliko koliko ih zakon propisuje (najmanje 1529, a najviše 1896).

Imajući u vidu izmijenjene zakonske odredbe, tadašnji predsjednik Mađarske akademije znanosti Szilveszter E. Vízi, zamolio je za pomoć Institut za istraživanje etničko-nacionalnih manjina u formuliranju predsjedničkog stajališta. Na temelju toga povjesničari dr. sc. Ágnes Tóth i dr. sc. Balázs Dobos u Institutu pripremili su analizu i statistički pregled, te je inicijativa, uključivanjem vanjskih stručnjaka, razmotrena na stručnom skupu.¹ Uz korištenje dodatnih materijala Instituta, 11. travnja 2006. godine formulirano je predsjedničko stajalište, koje je, istina, konstatiralo da se „stručno-znanstvene, istodobno i političke rasprave glede podrijetla, imena, pripadnosti i relevantnih formi identiteta Bunjevaca ne mogu smatrati dovršenim“, ali je istodobno i ustvrdilo da bunjevačka zajednica ne ispunjava sve zakonom propisane uvjete za priznanje. Inicijatori su kasnije – oslanjajući se i na stajalište Srpske akademije nauke i umetnosti – stajalište Akademije žestoko osporavali, te su za neuspjeh inicijative odgovornost u najvećoj mjeri pripisali Mađarskoj akademiji znanosti,² premda inicijativu nisu podržavali ni Vlada ni Ured za nacionalne i etničke manjine, pa ni Hrvatska državna samouprava. Konačno je Parlament, na sjednici održanoj 12. prosinca

1 A bunyevác népi kezdeményezés [Bunjevačka narodna inicijativa]. http://vww.kisebbssegivalasztasok.mtaki.hu.hirek/bunvevac_nepi_kezdemenyazes_070319.html.

2 Vidi, između ostalog, i: <http://www.delvidekia.hu/index.php> (stranica povjesničara Atille S. Délvidékija); zatim <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9055848&la=52310396> (Index Fórum – Mijo Baja Klubja: Bunyevác vagyok – vagyunk még bunyevácok! [Bunjevac sam – ima još Bunjevaca!]); <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9130749&la=49077626> (Index Fórum – Mijo Baja Klubja: Nemzetiségi elismerést a bunyevác népnék [Narodnosno priznanje bunjevačkom narodu]); <http://bunyevac.blog.hu/> (Bunjevac holokauszt: A bunyevác nép kálváriája – avagy miként lettem bozgor szülőföldemen, őseim szülőföldjén! [Bunjevački holokaust: kalvarija bunjevačkog naroda – ili, kako sam postao čovjek bez domovine, na rodnoj grudi, u zavičaju svojih predaka]); te <http://sos-bunyevacok-bunievc.blog.hu/> (Mentsük meg együtt a bunyevác népet! [Spasimo zajedno bunjevački narod!]).

2006. godine, s 18 glasova za, 334 protiv i 7 suzdržanih, odbio inicijativu.³ Istoga dana Mijo Mujić od predsjednice Parlamenta, Katalin Szili, elektroničkom poštom zatražio je da se oformi parlamentarno istražno povjerenstvo – no bezuspješno.

Nakon što je József Pálinkás izabran za predsjednika Mađarske akademije znanosti 2008. godine, Mijo Mujić 23. veljače 2009. godine zamolio ga je da ga primi te da „bude ljubazan i razmotri izuzetno jednostrano stajalište, koje je u suprotnosti s neprekinutom povijesnom nazočnošću i sviješću o identitetu, ali i s odredbama važećeg mađarskog Ustava i Zakona“. Predsjednik je u svojem odgovoru, napisanom na temelju pisama Istvána Nyomárkayja i Miklósa Marótha, ustvrdivši da se o samostalnom bunjevačkom jeziku ne može govoriti, istaknuo i sljedeće: „prihvatimo li da nacionalna/narodnosna pripadnost odlučujuće ovisi o tome koje se zajednice smatraju govornicima spomenutih jezika (dijalekata), te ako uzmemo u obzir položaj Bunjevaca u Srbiji, ne možemo vidjeti zapreka postizanju statusa samostalne nacionalne manjine.“ Ovo svibanjsko pismo inicijatori smatraju novim, drugim stajalištem Akademije, i jednoznačno ga interpretiraju u smislu da je promijenjeno stajalište Mađarske akademije znanosti. Istodobno, predstojnik tajništva predsjednika obavijestio je DIP i inicijatora, Udrugu preživjelih Bunjevaca, da József Pálinkás nije interpretirao službeno stajalište Mađarske akademije znanosti.⁴

Nakon primanja odgovora, Mijo Mujić, radi ovjere, 11. siječnja 2010. godine opetovano je predao DIP-u listu s prikupljenim potpisima za državnu

3 Glasovali su za: Albert Alföldi (*Magyar szocialista párt – MSZP* [Mađarska socijalistička partija], regionalna lista Bačko-kiškunske županije), Sándor Katanics (MSZP, rođen u Kiskunhalasu, regionalna lista Vesprimske županije), Péter Márfa (MSZP, regionalna lista Bačko-kiškunske županije), Imre Mécs (MSZP, nacionalna lista), Sándor Orosz (MSZP, budimpeštanski uninominalni izborni okrug), Gábor Bányai (Fidesz, 10. izborni okrug bačko-kiškunski, Aljmaš /mađ. Bácsalmás/), János Bencsik (Fidesz, regionalna lista Komaromsko-ostrogonske županije), István Járvas (Fidesz, regionalna lista Jasko-nađkunsko-solnočke županije), Róbert Zsigó (Fidesz, 9. izborni okrug bačko-kiškunski, Baja), Gábor Kuncze (*Szabad demokraták szövetsége – SZDSZ* [Savez slobodnih demokrata], 12. izborni okrug peštanski, Szigetszentmiklós), Péter Boross (Magyar demokrata forum – MDF [Mađarski demokratski forum], regionalna lista Peštanske županije), Miklós Csapody (MDF, nacionalna lista), Károly Herényi (MDF, nacionalna lista), Zoltán Hock (MDF, nacionalna lista), Péter Kársai (MDF, rođen u Jankovcu /mađ. Jánoshalma/, nacionalna lista), Kálmán Katona (MDF, budimpeštanska regionalna lista), András Pettkó (MDF, nacionalna lista) i János Vas (MDF, nacionalna lista).

4 Bunyevác bonyodalmak [Bunjevačke komplikacije], Népszabadság, 3. veljače 2010., dostupno i na http://nol.hu/belfold/20100203-bunyevac_bonyodalmak.

narodnu inicijativu. DIP je to službeno zaprimio i potvrdio rješenjem br. 3/2010 od 14. siječnja. Prigovor protiv rješenja Ustavnom sudu podnijela je, među inim, i Hrvatska državna samouprava, pozivajući se između ostalog i na to da tijekom postupka DIP nije zatražio stajalište predsjednika Mađarske akademije znanosti, koje je, prema mišljenju inicijatora, postojalo još od 2009. godine. Ustavni je sud rješenjem br. 148/2010 od 14. srpnja potvrdio odluku DIP-a, tumačeći Zakon tako da je DIP obvezan zatražiti stajalište predsjednika Mađarske akademije znanosti, te ga, zajedno s inicijativom, dostaviti Parlamentu. Konačno je DIP na sjednici održanoj 3. prosinca rješenjem br. 690/2010 ustanovio da su inicijatori, s obzirom i na jesenske izbore za lokalne samouprave, prikupili oko 1400 potpisa, odnosno predsjednik ovog tijela Vilmos Bordás, istoga je dana pismom zatražio od Józsefa Pálinkása da do 10. siječnja 2011. godine formulira svoje stajalište.

Definicija manjina u Mađarskoj

Osnovno pitanje na koje valja odgovoriti jest ispunjavaju li Bunjevci u Mađarskoj zakonske uvjete, odnosno definiciju manjine iz § 1. stavak 2. Zakona br. LXXVII. iz 1993. godine o pravima nacionalnih i etničkih manjina: „U smislu ovog zakona, nacionalna i etnička manjina (...) svaka je autohtona etnička skupina koja na teritoriju Republike Mađarske živi najmanje sto godina, koja je u odnosu na stanovništvo države u brojčanoj manjini, čiji su pripadnici mađarski državljani, a od ostalog dijela stanovništva razlikuje se po vlastitom jeziku, kulturi i tradiciji i istodobno izražava svijest o zajedničkoj pripadnosti koja je usmjerena na očuvanje svega spomenutoga te na izražavanje i obranu interesa njihovih povijesno nastalih zajednica.“

Sukladno odredbama važećega manjinskog zakona, pripadnici manjina mogu biti isključivo mađarski državljani. Zakon nadalje propisuje nekoliko objektivnih uvjeta: stoljetnu naseljenost (nije jasno od kada se računa), brojčana inferiornost, kao i postojanje vlastitoga jezika, kulture i tradicije. Subjektivni je element određenja svijest o zajedništvu, koja je usmjerena na očuvanje svega navedenog te na izražavanje i obranu interesa zajednice.

Tijekom ispitivanja pozornost smo posvetili dvama gledištima: s jedne strane, ispunjava li bunjevačka etnička skupina zakonom propisane uvjete, te, osim toga, bi li pravno priznanje pridonijelo i, ako bi, u kojoj mjeri, vlastitoj afirmaciji skupine.

Bunjevci u Mađarskoj

O podrijetlu, imenu, nacionalno-etničkoj, kulturnoj, vjerskoj i lingvističkoj pripadnosti Bunjevaca, relevantnim formama njihova identiteta, eventualnom samostalnom entitetu, stajališta u znanstvenoj i stručnoj literaturi su podijeljena, a s tim povezane, prostorno i vremenski znatno determinirane stručno-znanstvene – istodobno i političke – rasprave ne mogu se u biti smatrati konačno završenima. Važnu ulogu u ovim raspravama imaju nastojanja iz razdoblja prije nastanka modernih nacija, koja su u XVIII. i XIX. stoljeću bila usmjerena na kontrolu etničke skupine naseljene u Gornjoj Bačkoj, odnosno, u XX. stoljeću rivalska, ali povremeno međusobno dopunjujuća ili preklapajuća, hrvatska, srpska (i mađarska) težnja k njihovoj nacionalnoj integraciji ili asimilaciji. Te političke namjere, koje su dolazile s različitih strana, s različitim intenzitetom u pojedinim razdobljima od strane država (Mađarske, Srbije) u kojima je etnička skupina živjela, promišljanja nastala jačanjem Hrvatske tragom njezine neovisnosti, različiti južnoslavenski nacionalni, odnosno k južnoslavenskom jedinstvu usmjereni utjecaji, kao i s tim povezani, u znatnoj mjeri na samoodređenje reflektirajući pokušaji bunjevačke inteligencije, vrlo se dobro mogu pratiti kroz promjene i prilagođivanja stajališta u stručnoj literaturi.

Bunjevce u Mađarskoj domaća stručna literatura nakon Drugoga svjetskog rata nedvosmisleno svrstava u Hrvate (npr.: Barics i sur. 1998, 4; Bárth 1995, 17; Botlik 2003, 122; Gyúrok 1998; Heka 1998, 63; Kiss 1992, 115; Kiss 1998, 7; Mándics 1986, 343; Mándics 1989, 22; Mándics 1992, 138; Sarosác 1973, 369; Sokcsevits 2003, 67-68; Urosevics 1969a, 26-27). Prema tome, Bunjevci su hrvatska etnička skupina koja živi u Bačkoj i govori ikavskom varijantom zapadnohercegovačkoga novoštokavskog dijalekta, te se koristi latinicom, iako je prema jeziku bliža Srbima [najzamjetnija je značajka bunjevačkog narječja ikavski govor, koji u srpskom jeziku ne postoji, a svojstven je pretežnom dijelu govornika hrvatskoga jezika; glede rječnika te morfonološkog i sintaktičkog ustrojstva bunjevačko narječje neusporedivo je bliže hrvatskomu jeziku – prim. Ž. M.], ali se vjerom vezuje uz Hrvate (Mándics 1989, 15, 22). Usprkos tomu, jezik je veoma blizak hrvatskome književnom jeziku. Nedvojbeno je međutim da je ovu etničku skupinu koja je prije posjedovala samo predmodernu lokalnu i etničku svijest, a koju je, uz hrvatstvo uza staru postojbinu na etnički hrvatskom teritoriju, u

velikoj mjeri vezivala i rimokatolička vjera, do XIX.–XX. stoljeća, odnosno do vremena formiranja modernih nacija, hrvatska nacija unutar sebe već uspješno integrirala. Ipak, na njezinoj geografskoj periferiji, a osobito zbog razdvojenosti državnim granicama i pod utjecajem posebnih etničkih značajki i lokalnih obrazaca, to međutim mnogi i danas osporavaju.

U stručnoj je literaturi manje-više prihvaćeno da Bunjevci pripadaju hrvatskoj manjini u Mađarskoj, koja je jedna od najsloženijih ovdašnjih manjinskih grupa. Hrvatska manjina nije kompaktno naseljena, već se može govoriti o dijaspori koja se sastoji od brojnih, međusobno bliskih naseobina, čije je stanovništvo, govoreći međusobno različitim narječjima, na današnji teritorij Mađarske stiglo u različitim vremenskim razdobljima. Najveće su joj grupe:

– **zapadnomadžarski (gradišćanski) Hrvati** (ili Vodeni Hrvati, Kroboti), koji govore čakavskim dijalektom, a sunarodnjaci su im hrvatska manjina iz Gradišća [austrijskog dijela – prim. S. B.] te sa slovačkom hrvatskom dijasporom u okolici Bratislave. Njihova veća naselja u Mađarskoj jesu Petrovo Selo (*mađ.* Szentpéterfa), Gornji Četar (*mađ.* Felsőcsatár), Narda, Hrvatski Židan (*mađ.* Horvátzsidány), Prisika (*mađ.* Peresznye), Unda (*mađ.* Und), Koljnof (*mađ.* Kópháza), Bizonja (*mađ.* Bezenye), Kemlja (*mađ.* Kimle), Vedešin (*mađ.* Hidegség), Umok (*mađ.* Fertőhomok), Plajgor (*mađ.* Ólmod) i Višija (*mađ.* Répcevis) [u Višiji su Hrvati davno odnarođeni – prim. Ž. M.];

– **pomurski ili kajkavski Hrvati** žive u naseljima Kerestur (*mađ.* Mura-keresztúr), Serdahel (*mađ.* Tótszerdahely), Sumarton (*mađ.* Tótszentmárton), Mlinarci (*mađ.* Molnári), Pustara (*mađ.* Semjénháza), Ficéhas (*mađ.* Fityeház) i Bajča (*mađ.* Bajcsa) – ovo naselje pripada Kaniži (*mađ.* Nagykanizsa) [u Bajči su Hrvati asimilirani – prim. Ž. M.];

– **podravski Hrvati**, koji dijelom također govore kajkavski, žive u Lukovišću (*mađ.* Lakócsa), Brlobašu (*mađ.* Szentborbás), Novom Selu (*mađ.* Tótújfalu) i Križevcima (*mađ.* Drávakeresztúr), a drugi dio, koji živi u Potonji (*mađ.* Potony), Martincima (*mađ.* Felsőszentmárton), Starinu (*mađ.* Drávasztára) i Drvljancima (*mađ.* Révfalu) [Hrvata u Drvljancima više nema – prim. Ž. M.], govore ekavsku varijantu štokavskog narječja;

– **baranjski Hrvati** koriste se ekavskom i ikavskom varijantom štokavskog narječja. Na tom prostoru žive **bošnjački Hrvati**, u mjestima Salanta (*mađ.* Szalánta), Nijemet (*mađ.* Németi), Pogan (*mađ.* Pogány), Ata (*mađ.* Áta), Udvar (*mađ.* Pécsudvard), Kukinj (*mađ.* Kökény) i Semelj (*mađ.* Szemely) [također i Suka (*mađ.* Szőke) – prim. Ž. M.], kao i dio **šokačkih Hrvata**, koji žive u Kašadu (*mađ.* Kásád), Katolju (*mađ.* Kátoly), Olasu (*mađ.* Olasz),

Vršendi (*mađ.* Versend) i Mohaču (*mađ.* Mohács) [također i u Bremenu (*mađ.* Beremend), Lančugu (*mađ.* Lánycsók), Marazi (*mađ.* Maráza), Maroku (*mađ.* Erdősmárok), Minjorodu (*mađ.* Monyoród), Titošu (*mađ.* Töttös), Belvaru (*mađ.* Belvárdgyula), Birjanu (*mađ.* Birján), Lotaru (*mađ.* Lothárd), Šarošu (*mađ.* Magyarsarlós) i Kozaru (*mađ.* Nagykozár) – prim. Ž. M.]

– Santovo (*mađ.* Hercegszántó) u Bačkoj djelomično naseljavaju **Šokci**;

– bački **Bunjevci**;

– **podunavski ili racki Hrvati**, naseljeni u Dušnoku (*mađ.* Dusnok), Bačinu (*mađ.* Bács), Erčinu (*mađ.* Ercsi), Tukulji (*mađ.* Tököl), Penteli (*mađ.* Dunaújváros) [Hrvati u Penteli su asimilirani – prim. Ž. M.] i Senandriji (*mađ.* Szentendre) [i Andzabegu (*mađ.* Érd) – prim. Ž. M.], koji se koriste štokavskim dijalektom.

Glede podrijetla Bunjevaca, dominantno je mišljenje da su na područja koja danas nastanjuju dospjeli u nekoliko valova seoba između XV. i XVII. stoljeća, a posljednji je val u područje Baja–Segedin–Subotica–Sombor stigao 1687. godine.⁵ Ali dospjeli su sve do Budima, Stolnoga Biograda (*mađ.* Székesfehérvár), odnosno, naselili su se i u okolici Segedina, primjerice Desci. Ove su se zajednice međutim s izuzetkom nekih naselja u području Baje i u Podunavlju, do sredine XIX. stoljeća asimilirale i nestale. Serija manifestacija posvećena 300. obljetnici doseljenja Hrvata-Bunjevaca u Mađarsku počela je 8. ožujka 1987. godine gala programom u budimpeštanskom Veselom kazalištu (*mađ.* Vígyszínház). Iako je 1687. određena za godinu doseljenja, ne znači međutim da u regiji ranije nije bilo, makar i u manjem broju, katoličkih južnih Slavena (Kelemenné-Kóhegyi 1987, 141; Kóhegyi 2000, 11).

Prvo službeno i najčešće spominjano navođenje imena Bunjevac potječe iz 1622. godine, iz Kalačke biskupije: u Rim je poslana molba radi dodjele župe „Bunievci“. Analizom riječi naziv su u XIX. stoljeću doveli u vezu s rijekom Bunom, koja se južno od Mostara ulijeva u Neretvu i Bosnu razdvaja od Dalmacije, navodeći kako se u tom području pojedini krajevi često nazivaju prema rijekama (npr. fra Jeronim Vladić) (Bellosics 1909; Heka 1998, 65; Unyi 1947, 27). Prema drugim objašnjenjima, naziv je izveden iz riječi „buniti“ – podbunjavati, dizati bunu. Neki pak smatraju da je naziv nastao prema imenu pape Bonifacija III. (ili IV.), iz VII. stoljeća. Ima i mišljenja kako su bosanski i hercegovački katolici u doba papa iz Avignona priznavali rimskog papu Bonifacija IX., drugim riječima, bili su na strani Bonifacija. Glede riječi buniti, buntovnik, one mogu imati i pejorativno značenje (rulja, šljama, ološ, fukara), pa su tako prema nekim autorima Srbi u Bačkoj podrugljivo, ili iz mržnje,

⁵ Pregled mišljenja o poreklu i imenu Bunjevaca (Buljovčić 1986).

nazivali Bunjevcima one koji su pred kraj XVII. stoljeća masovno stizali u taj kraj. Nasuprot ranijih stajališta, nakon Drugoga svjetskog rata prevladalo je mišljenje – navedeno i u *Enciklopediji Jugoslavije* – da bi Bunjevci mogli potjecati iz područja sjeverno od planine Svilaje, duž dinarskog masiva, te se ne mogu dovoditi u vezu s rijekom Bunom, jer je to područje premalo. Zbog toga je najvjerojatnije podrijetlo imena u riječi bunja (koliba) (Barics i sur. 1998, 4; Heka 1998, 67; Szojka 1990, 11; Sokcsevics 2003, 68). U ranijim izvorima osim imena Bunjevac pojavljuju se i nazivi Slaven, Dalmat, Ilir, katolički Srbin, katolički Rac.

Franjevački intelektualni sloj Bunjevaca posjedovao je već krajem XVIII. stoljeća hrvatski nacionalni osjećaj, te je u svojim djelima pozornost posvećivao potvrdama hrvatsko-ilirskog podrijetla. Primjerice, franjevački povjesničar Petar Katančić u svom djelu iz 1798. godine podrijetlo Bunjevaca dovodi u svezu s panonskim Tračanima i Dačanima, koji su na Balkanu živjeli još prije masovnog naseljavanja Slavena u VI. stoljeću. To stajalište zastupa i franjevački povjesničar Bernárdin Unyi u svojoj knjizi iz 1947. godine.⁶ Tijekom XIX. stoljeća ideja južnoslavenskog jedinstva nije imala mnogo zagovornika među bačkim Bunjevcima. Štoviše, kodifikacija hrvatskoga književnog jezika u tom stoljeću na temelju ijekavske varijante štokavskog dijalekta (Lj. Gaj) još je i olakšala njihovu integraciju u hrvatsku naciju. Nasuprot mađarskim asimilacijskim nastojanjima, u vrijeme dualizma javlja se takozvani „nacionalni preporod“ Bunjevaca u seoskim sredinama bačkih Bunjevaca koji su do tada već davno izgubili svoje plemstvo i građanski sloj.

6 „(...) najvjerojatnije je da su se današnji Makedonci, Tračani, Bošnjaci, Arnauti-Albanci, Bunjevci i Šokci već nalazili na Balkanu, još prije velike seobe Slavena i da svoj jezik nisu naučili od Srba i Hrvata. To dokazuje još i danas posebni dijalekt, posebni akcent izgovora riječi i melodičnost njihova jezika.“ (Unyi 1947, 14). Na posebnosti Bunjevaca ukazuje i Đeno Sarić u etnografskom opisu objavljenom 1842. godine u listu *Regélő Pesti Divatlap*: „Postoji na jugu naše domaje jedan mali narod, koji se, iako slavenskog podrijetla, a i jezik mu je srodan s drugim slavenskim jezicima, nacionalnim karakterom, običajima, tjelesnim izgledom i nošnjom toliko razlikuje od braće da ih se prepoznati – osim prema jeziku – jedva može. Ime ovog naroda i njegovih sinova je Bunjevac, čije predstavljanje, zbog izvanrednih osobenosti, nadam se, neće biti suvišno.“ (citirano prema: Mándics 1992, 137). Možemo navesti, posve zanimljivosti radi, da ima i mišljenja kojima se izravno dovodi u pitanje južnoslavensko podrijetlo Bunjevaca. Na primjer, Jenő Meznerich 1938. godine u jednoj studiji podrijetlo Bunjevaca nalazi među ranjenim ili bolesnim normanskim vitezovima koji su tijekom križarskih pohoda ostali na Balkanu, koji su se kasnije, prema njegovu mišljenju, u znatnoj mjeri slavenizirali: „(...) vjerujem, da najodlučnije možemo ustvrditi, da Bunjevci, odnosno Dalmati doseljeni na teritorij Bačke, nisu istovjetni, da čak nisu ni srodna etnička skupina južnim Slavenima, već da su na Balkan dospjeli i tamo zaostali potomci starogermanskih Normana koji su prodrli i ovladali južnom Italijom i Sicilijom“ (Meznerich 1938, 42).

Jedan od najistaknutijih ljudi tog razdoblja, bunjevački povjesničar i naslovni biskup bosonski u Kalači Ivan Antunović u svom je djelu 1882. godine pozivanjem na slavnu prošlost i hrvatsko podrijetlo Bunjevaca želio poduprijeti nacionalno buđenje.⁷ U posljednjim su desetljećima Monarhije osnovani bunjevački list (tjednik), u Subotici i Baji čitaonice, kasina (Urošević 1969b), od 1879. godine organiziraju se tradicionalni balovi – prela, a u to je vrijeme nastala i neslužbena bunjevačka himna. Od 1906. godine uspjela je u dužem razdoblju djelovati Bunjevačka stranka, koja se u prvom redu zalagala za otvaranje bunjevačkih škola, te protiv mađarizacijskih nastojanja. Početkom XX. stoljeća bunjevačka je inteligencija već jednoznačno bila prohrvatski orijentirana, većina se zalagala za osnivanje jedinstvene države južnih Slavena i priključenje područja nastanjenih Bunjevcima. Srpska nastojanja za integraciju Bunjevaca (katoličkih Srba) imala su malo uspjeha – tu su namjeru u posljednjim desetljećima XX. stoljeća zamijenila nastojanja velikosrpskog nacionalizma k razdvajanju Bunjevaca od Hrvata. Tako se u jednom jugoslavenskom radu iz 1986. godine Ante Sekulića Bunjevci spominju kao samostalan entitet: „Rasuti na veoma širokom području Bunjevci su dio istog naroda, veoma jakih skupina ljudi istog imena i – unatoč daljini – još uvijek mnogih zajedničkih običaja. (...) vrlo jaka skupina ljudi koja danas broji do pola milijuna...” (Mándics 1992, 137-138.) [Sekulić ne drži Bunjevce samostalnom skupinom, već dijelom hrvatskoga naroda – prim. S. B.]. Prilikom popisa stanovništva 1991. godine u Vojvodini su ponovno uvedene odvojene kategorije Bunjevaca i Šokaca – oko 20.000 ih se izjasnilo kao Bunjevci ili Šokci, dok broj Hrvata konstantno opada.

⁷ Prema Antunoviću, Bunjevci su pred Turcima iz okolice Bune krenuli put sjeverozapada, k Splitu i Senju, usput su im se pridružili i katolici iz Livna, da bi zajedno morali produžiti do Knina. Ovdje su se podijelili – veći dio je zaposjeo priobalje planinskoga lanca, dok se manji dio, prešavši planine, smjestio u okolici rijeke Zrmanje, odakle su nastavili bježati u Slavoniju i Bačku (Unyi 1947, 23-24). Prema radu srpskog lingvиста P. Ivića iz 1958. godine: „... bački Bunjevci preživjeli su dvostruku migraciju. Njihovi najbliži srodnici žive danas u Lici, sjevernoj Dalmaciji i jugozapadnoj Bosni. Ali njihovo prvobitno mjesto sigurno nije bilo tamo: prije Turaka to je bilo čakavsko zemljište, a naši Bunjevci su čisti štokavci. Na pravu matičnu oblast svih Bunjevaca, i ovih na sjeveroistoku i onih na zapadu ukazuje dijalekt koji im je zajednički, a koji reproducira jedan govorni tip sa zapadne obale Neretve u blizini Mostara. Kao što su se iz istočne Hercegovine prosuli nadaleko jekavci pravoslavne vjere, tako je zapadna Hercegovina bila izvoriste migracija katoličkih ikavaca. Impuls za prve velike pokrete dala je turska invazija... Kasnije su turska osvajanja sustigla ove izbjeglice i u njihovoj novoj postojbini. Tada se jedan dio njihov odvažio na nov poduhvat, seobu k sjeveroistoku, u daleku Bačku, doduše tada također tursku, ali zato ravnu i plodnu.“ (citirano prema: Mándics 1986, 344).

Poradi ostvarenja manjinske autonomije, u proljeće 2003. godine osnovano je Bunjevačko nacionalno vijeće – usporedno s već postojećim Hrvatskim nacionalnim vijećem – iako ni u jednoj vojvođanskoj općini bunjevački nije postao službenim jezikom.

Bunjevci koji su ostali unutar granica Mađarske predstavljaju jednu od nacionalno najsvjesnijih skupina hrvatske manjine u Mađarskoj. U selima koja su nastanjivali bila je potkraj Drugoga svjetskog rata razvijena aktivnost partizana, a u tom su području djelovale brojne lokalne organizacije Antifašističkog fronta Slavena u Mađarskoj, osnovanog radi zaštite interesa južnoslavenskih manjina (Hrvata, Srba, Slovenaca) (Tóth 2003). U Frontu, potom u vodstvu poslije osnovanoga Demokratskog saveza južnih Slavena u Mađarskoj (DSJS), te u redakciji novina južnih Slavena u Mađarskoj aktivno je surađivalo više Bunjevaca (npr. kasnije osuđeni Pavle Vujić). Zastupnik u Parlamentu s područja Gare u razdoblju 1958.–1990. bio je bunjevačkog podrijetla, a glavni tajnik DSJS-a bio je u razdoblju 1973.–1981. pedagog iz Čavolja, Mišo Mandić. Bajska čitaonica, zatvorena 1949. godine, obnovljena je 1957. godine u okviru gradskoga Patriotskog narodnog fronta. Kao samostalna udruga, s predsjednikom Antunom Mujićem na čelu, u ljeto 1988. godine osnovana je Bajska bunjevačka čitaonica, koja je imala oko 300 članova (Mándics 1989, 45; Znorovszky 1989, 14).⁸

Kulturna udruga Bunjevačka zlatna grana sa sjedištem u Baji registrirana je 1989. godine, (60.502/1989. 18/1.).

Savez Hrvata u Mađarskoj (SHM) osnovan je, kao udruga, 1990. godine, povezujući hrvatsko stanovništvo šest regija. Osnivanje samostalne organizacije radi okupljanja različitih skupina hrvatske manjine u zemlji, koja bi bila otvorena i za druge, inicirali su krajem 1989. godine u Baji upravo bački Bunjevci, nezadovoljni djelovanjem DSJS-a.⁹ U osnivačkom aktu poziva se na povijesno uspostavljenu regionalizaciju, ali se etničke skupine ne navode posebno. „Sukladno povijesno utemeljenom teritorijalnom razmještanju hrvatske manjine u Mađarskoj, Savez djeluje u šest ravnopravnih regija: Baranja, Bačko-kiškunska županija, Podravina, Gradišće, Budimpešta i Peštanska županija te Pomurje.“ Prvi centar Saveza bio je u Pečuhu.¹⁰

⁸ Bunyevác olvasókör [Bunjevačka čitaonica] (MTI [Magyar Távirati Iroda – hr. Mađarska novinska agencija] 06. VI. 1988.). Broj sudskog rješenja: 60.380/1989. 2.

⁹ Önálló horvát szövetség alakult [Osnovan je samostalni hrvatski savez] (MTI, 18. XII. 1989.). Zanimljivo je, da je 1990. godine osnovano Državno udruženje šokačkih Hrvata sa sjedištem u Santovu [osnovano je 1968., vlasti su ga ukinule nakon tri godine, a djelovanje je obnovljeno 1984. – prim. Ž. M.] (60.111/1990. 4).

¹⁰ Otthonra talált az új horvát szövetség [Novi hrvatski savez našao dom] (MTI, 07. III. 1990.).

Zdravko Mršić, ministar vanjskih poslova Republike Hrvatske, poticao je tijekom posjeta u listopadu te godine Savez da još prije posjeta predsjednika Hrvatskoga sabora, planiranog za sredinu studenog, te kongresa Saveza početkom studenog u Sambotelu (*mađ.* Szombathely), proširi svoju djelatnost na sve hrvatske manjinske grupe u Mađarskoj.¹¹

Već na prvom kongresu u Sambotelu, 2. i 3. listopada 1990. godine, na površinu su isplivale regionalne suprotnosti etničkih skupina: izaslanici su u diskusijama izrazili težnje za osamostaljenjem različitih regija, te izglasovali izmjene statuta, koje su im osigurale autonomiju. Administrativni centar Saveza postala je Budimpešta, a područna vodstva djelovala su u Sambotelu, Pečuhu, Zali, Šomođu i Bačkoj.¹² Đuro Franković, kojem je potvrđen predsjednički mandat, isticao je u proljeće 1991. godine kako šest ravnopravnih regionalnih centara osigurava širok prostor za inicijative lokalnog hrvatstva.¹³

Županijski sud Bačko-kiškunske županije registrirao je početkom 1991. godine Bačku regionalnu udrugu SHM-a sa sjedištem u Baji (60.002/1991. 2), a iste godine registrirana je i kačmarska Bunjevačka kulturna udruga „Neven“ (60.054/1991. 11).

Bajska bunjevačka čitaonica, koja je pomagala u prihvatu i zbrinjavanju izbjeglica iz Hrvatske, zatražila je u kolovozu 1991. godine od mađarske vlade, „kao jedna od udruga Hrvata koji žive u Mađarskoj“, da što prije prizna neovisnost Hrvatske.¹⁴

Na drugom kongresu SHM-a održanom 19. i 20. ožujka 1991. godine u Kaniži, opetovano su očitovane regionalne suprotnosti. Dio izaslanika skup je ocijenio nepripremljenim, nije prihvaćeno izvješće predsjednika, odnosno, nakon prihvaćanja novog statuta, osim inače planiranog obnavljanja sastava nadzornog odbora, postavljeno je i pitanje podobnosti ličnosti predsjednika i tajnika. Reagirajući na to, baranjski i šomođski delegati, kao i Franković, napustili su sjednicu, a predstavnici preostalih regija (Budimpešta, zapadna Mađarska, Bačka), budući da za rješavanje kadrovskih pitanja više nije postojala nužna dvotrećinska većina, odlučili su ponovno sazvati kongres

11 A horvát külügyminiszter Pécsset [Hrvatski ministar vanjskih poslova u Pečuhu] (MTI, 22. X. 1990.).

12 Tijekom priprema kongresa ozbiljne unutrašnje rasprave pratile su već i izbor mogućih mjesta održavanja. A MAHORSZ alakuló ülése [Osnivačka sjednica SHM-a] (MTI, 04. XI.1990.); Egység a magyarországi horvátok között – kongresszus [Kongres – Jedinstvo među Hrvatima u Mađarskoj] (MTI, 03. XI. 1990.).

13 „Lendületvétel“ a horvát szövetségénél [„Zahuktava“ se Savez Hrvata] (MTI, 15. IV. 1991.).

14 A bajai bunyevác olvasókör állásfoglalása a horvátországi helyzettel kapcsolatban [Stajalište Bajske bunjevačke čitaonice glede situacije u Hrvatskoj] (MTI, 30. VIII. 1991.).

SHM-a u Budimpešti za sredinu travnja.¹⁵ Drugi je kongres tako dovršen u prijestolnici 17. travnja, na kom su bili nazočni i izaslanici regija koje su prije napustile kongres. Savez je na kraju očuvao jedinstvo, za predsjednika je izabran Joso Ostrogonac, a na mjestu zemaljskog tajnika potvrđen je mandat Mije Karagića.¹⁶

Udruga Hrvatski kulturni centar „Bunjevačka čitaonica“ sa sjedištem u Baji registrirana je 1993. godine, a među svojim ciljevima istaknula je da će „pomagati korištenje i razvoj materinjeg jezika Bunjevaca. Pomagat će u izgradnji i njegovanju katoličkog vjerskog svjetonazora. Svojom djelatnošću potpomagat će prakticiranje manjinskih prava Bunjevaca, ostvarivanje njihovih kolektivnih i individualnih prava. Svake će godine organizirati bunjevačko Veliko prelo. Sjedište udruge će djelovati kao kulturni centar, u okviru kojeg će svoje mjesto i uvjete za rad imati manifestacije u organizaciji udruge. Pojedini dijelovi objekta moći će se, uz naknadu, izdavati i za organizaciju drugih manifestacija, ukoliko one nisu u suprotnosti s interesima udruge. Sukladno interesima članova, udruga će osnovati čitateljske, plesne, muzičke, kazališne, omladinske, likovne i druge sekcije. U cilju ostvarenja interesa udruge, surađivat će s tuzemnim i inozemnim državnim i društvenim institucijama, uključivo i inozemne mađarske manjinske udruge.“

Vlada Hrvatske, Demokratski savez Hrvata u Vojvodini i predstavnici Hrvata u Mađarskoj obnarodovali su u lipnju 1995. godine u Baji zajedničku izjavu, u kojoj su Bunjevce nedvosmisleno proglasili Hrvatima. Mjesec dana poslije protiv priopćenja prosvjedovao je predsjednik vojvođanske Bunjevačko-šokačke stranke.¹⁷

SHM je na kongresu održanom 18. studenoga 1995. godine u Pečuhu, odlučio nastaviti djelovati kao samostalna udruga i nakon izbora manjinskih samouprava. Među ostalim, statut je izmijenjen tako da funkciju zemaljskog odbora preuzme predsjedništvo u koje će svih šest regija delegirati po dva predstavnika. Namjeravano je smanjenje broja članova nadzornog odbora na pet, umjesto prijašnjih šest članova, ali je zbog bojkota budimpeštanske i bačke regije (koje nisu delegirale predstavnike), na koncu broj smanjen na tri. Novi predsjednik Saveza postao je osnivač i njegov prvi predsjednik Đuro Franković.¹⁸

15 Új kongresszus: horvát szövetség [Novi kongres: hrvatski savez] (MTI, 21. III. 1993.); Horvát kizszerítései? – a szövetség elnöke a kongresszusról [Hrvatsko istiskivanje? – predsjednik Saveza o kongresu] (MTI, 21. III. 1993.).

16 Magyarországi Horvátok Szövetségének kongresszusa [Kongres Saveza Hrvata u Mađarskoj] (MTI, 17. IV. 1993.).

17 Bunyevácok: bajai nyilatkozat – vajdasági reagálás [Bunjevci: Bajska izjava – vojvođanska reakcija] (MTI, 06. VII. 1995.).

18 A Magyarországi Horvátok Szövetségének kongresszusa Pécssett [Kongres Saveza Hrvata

Zamjenik premijera Srbije, Ratko Marković, izjavio je u jesen 1996. godine u Subotici da je Srbija matična zemlja Bunjevaca, te da će ovu činjenicu imati u vidu tijekom diplomatskih pregovora o statusu Srba u Mađarskoj, odnosno Mađara u Jugoslaviji. Na ovu izjavu prosvjednom notom reagirao je Zagreb, a svoje neslaganje izrazili su i predstavnici Hrvata u Mađarskoj.¹⁹

Na jednom savjetovanju u Zagrebu u studenom 1996. godine, predsjednik Hrvatske državne samouprave Mijo Karagić izjavio je da mađarski političari polako, ali sigurno počinju razumijevati da su Bunjevci, Šokci, te katolički Raci, ustvari Hrvati.²⁰

Udruga preživjelih Bunjevaca sa sjedištem u Baji osnovana je 1998. godine (sudsko rješenje postalo je pravomoćno u veljači 1999. godine, br. 60.128/1998. 4), koja je pod vodstvom Mije Mujića stajala iza narodnih inicijativa kako 2006., tako i 2010. godine. Kulturna udruga Bunjevačkih Hrvata u Baškutu registrirana je 2000. godine (br. 60.096/2000. 10).

Odbor za pravna pitanja Hrvatske državne samouprave pripremio je u svibnju 1999. godine prijedlog izmjena manjinskog zakona, koji je Skupština Samouprave prihvatila 5. lipnja, a potom 17. lipnja zamjenik predsjednika Stipan Karagić prosljedio ga je tadašnjoj predsjednici parlamentarnog Odbora za ljudska prava, manjine i vjerska pitanja Magdi Kósáné Kovács. Prijedlogom je bilo predviđeno da se kod nabiranja autohtonih etničkih skupina, kao pribrojeni Hrvatima, navedu i Bunjevci, Dalmati, Šokci, katolički Bošnjaci i Raci.

Na temelju lokalnoga kluba koji se od 1970-ih godina bavio očuvanjem tradicija (Szénásiné 2009, 101), 2006. godine registrirana je Opća udruga bunjevačkih Hrvata sa sjedištem u Aljmašu (60.115/2006. 6), koja je istaknula namjeru „osigurati mjesto za njegovanje bogate tradicije lokalnih bunjevačkih Hrvata, te okupiti aktivnosti koje se odvijaju u različitim oblastima kulture. Svojim djelovanjem kreativno će obogatiti nacionalne kulturne tradicije i vrijednosti bunjevačkih Hrvata u gradu i okolici, te sukladno svojim mogućnostima pridonijeti podučavanju hrvatskoga jezika na nižem, srednjem i višem stupnju. Bavit će se zaštitom kulturnih interesa bunjevačkih Hrvata koji žive na teritoriju njezinog djelovanja, prijedlozima i inicijativama pomagat će lokalnoj hrvatskoj manjinskoj samoupravi, kao i donošenjem odluka lokalne samouprave koje se dotiču bunjevačke, odnosno hrvatske manjine, te sudjelovanjem u njihovoj provedbi. Poticat će bunjevačke Hrvate koji žive

u Mađarskoj u Pečuhu] (MTI, 18. XI. 1995.).

19 Bunyevácok – horvát tiltakozás [Bunjevci – hrvatsko protivljenje] (MTI, 05. X. 1996.).

20 Horvát kisebbség – magyarországi helyzet [Hrvatske manjine – situacija u Mađarskoj] (MTI, 30. XI. 1997.).

na teritoriju njezinog djelovanja na očuvanje i razvoj njihovog identiteta, prenošenje jezičnog i kulturnog nasljeđa, posebnu pozornost posvećujući odgoju mladeži. Svojim će djelovanjem pomoći obrazovanje i djelovanje manjina u očuvanju nasljeđa. Organizirat će kulturne forume i manifestacije, te koordinirati nacionalne i kulturne veze udruge i područja. Pomagat će i svojim inicijativama obogaćivati bratske odnose gradske samouprave Aljmaša i općine Bizovac, kao i druge kontakte u Hrvatskoj, jednako na planu kulture, sporta i gospodarstva. Ispunjavajući svoje zadaće od opće koristi nastojat će izgraditi jednako čvrste odnose sa samoupravom, institucijama, civilnim udrugama koje djeluju u Aljmašu, te drugim nacionalnim zajednicama.“

Bajska Udruga za očuvanje tradicije „Zlatna grana“ registrirana je također 2006. godine, čije vodstvo, po svemu sudeći, također podupire bunjevačku inicijativu (60.137/2006. 4).²¹

Tijekom pripreme Zakona o pravima nacionalnih i etničkih manjina, odnosno određivanja granica njegove primjene, nije postavljeno pitanje posebnog spominjanja Hrvatima priključenih Bunjevaca. Unatoč tomu, takva politička nastojanja već su i tada postojala u pojedinim krugovima Bunjevaca: mjesec dana prije donošenja zakonske odredbe Bunjevačka kulturna udruga „Neven“ iz Kaćmara prosvjedovala je kod parlamentarnog Odbora za ljudska prava, manjine i vjerska pitanja, zbog izostavljanja iz nabrojanih etničkih skupina.²² Ponovno je uvrštavanje u zakonom priznate etničke skupine došlo

21 Bunjevačka udruga „Zlatna grana“ utemeljena je kao društvo za očuvanje nacionalnih i vjerskih tradicija Bunjevaca. Obnovila je rad nakon regulacije Dunava, to jest naseljavanjem Fancage, te nadbiskupskim blagoslovom sela i crkve nazvane po sv. Stjepanu. Osim oživljavanja vjerskog života na materinjem jeziku, Udruga ima za cilj i rad na očuvanju bunjevačkog kulturnog identiteta i vjerske tradicije članova, to jest od osnovnih ciljeva bio je i ostao poštovanje Kristovih i državnih zakona; zatim očuvanje fancaških bunjevačkih običaja, narodnih igara i pronalaženje svih etnografskih i spomenika lokalne povijesti, uključujući i narodne nošnje, te njihovo korištenje na predavanjima, folklornim i drugim kulturnim programima i manifestacijama. Cilj je, nadalje, „Zlatne grane“ očuvanje, predstavljanje, publiciranje, širenje i educiranje o narodnoj predaji, kulturni i razvoj društvenog života putem predavanja i skupova udruge; organizacija putovanja u cilju očuvanja nacionalne tradicije te – budući da je i vjerska organizacija – hodočašća u skladu sa starim običajima; održavanje kontakata s bunjevačkim i srodnim zajednicama rasutim tijekom stoljeća, kao i s onima koji su proteklih desetljeća napustili negdašnju Fancagu i okolicu te njihovim potomcima, budući da se grobovi njihovih predaka ovdje nalaze; zauzimanje stajališta u slučajevima koji se dotiču pitanja lokalnog identiteta i kulture.

22 Pismo Stipana Dujmova, predsjednika Bunjevačke kulturne udruge „Neven“ iz Kaćmara, Gáboru Fodoru, predsjedniku parlamentarnog Odbora za ljudska prava, manjine i vjerska pitanja. Dokumentacija i arhiva Parlamenta Mađarske, 1990.–1994., Odbor za ljudska prava, manjine i vjerska pitanja, 33. d. Udruga je kasnije dobila sredstva iz parlamentarnog fonda za podršku manjinskim organizacijama.

u središte političkog interesa u povodu bunjevačke manjinske inicijative 2006. godine. U onim naseljima u kojima je i prema rezultatima popisa stanovništva na prijelazu iz XX. u XXI. stoljeće ostao znatan broj manjinskoga stanovništva, počevši od 1994. godine rastao je broj osnovanih manjinskih samouprava. Prilikom posljednjih izbora, 2010. godine, u Bačko-kiškunskoj županiji uspješno je izabrano 15 hrvatskih manjinskih samouprava (vidi prilog br. 1). Hrvatska manjina je u ovoj županiji mogla 2007. godine uspostaviti i teritorijalnu manjinsku samoupravu, i tu će mogućnost imati i početkom 2011. godine. Hrvatska manjinska jezična izobrazba na tom se području odvija u Baji, Čavolju, Gari te u nekim školama (Aljmaš, Bikić, Kaćmar), a dvojezična, hrvatska nastava na izdvojenoj razini odvija se jedino u Santovu, u školi koju vodi Hrvatska državna samouprava.

Prema povijesnim, lingvističkim i etnografskim istraživanjima, najbliži sunarodnjaci Bunjevaca iz Mađarske, žive u Hrvatskoj – u zapadnoj Dalmaciji, Gorskom kotaru, Lici i u okolici Rijeke, odnosno u Vojvodini (Bačkoj). Ante Sekulić navodi da ih je 1930. godine još bilo oko 400.000: u srednjoj i sjevernoj Dalmaciji 250.000, u okolici Rijeke (Rijeka, Senj, Lika) 56.000, u Podunavlju 100.000 (Heka 1998, 65). Uporaba imena Bunjevac uglavnom je karakteristična za ove posljednje: u sjevernoj Dalmaciji nerado se nazivaju Bunjevcima. Prema tipologiji Jovana Erdeljanovića, bački su tzv. podunavski Bunjevci. Najbliže su vezani za vojvođanske Bunjevce, a ne za one u Hrvatskoj, koji su u procesu nestajanja [Bunjevci u Hrvatskoj integrirani su u hrvatsku naciju, a bunjevačko ime živo je još u Hrvatskome primorju (Senj i šira okolica) – prim. S. B.].

U najvećem broju žive u Bačko-kiškunskoj županiji, u Baji (Donji grad, odnosno 1930. godine pripojena Fancaga /*mađ.* Bajaszentistván/) i okolici (Aljmaš /*mađ.* Bácsalmás/, Bikić /*mađ.* Bácsbokod/, Đurić /*mađ.* Bácszentgyörgy/, Čavolj, Sentivan /*mađ.* Felsőszentiván/, Gara, Kaćmar, Matević /*mađ.* Mátételke/, Baškut /*mađ.* Vaskút/, Čikerija, Tompa). U nekim ranijim popisima stanovništva u Mađarskoj (1930, 1941, 1949) bilo je omogućeno da se preko materinjeg jezika i poslije preko nacionalnosti posebno navedu Bunjevci, dok je ovu kategoriju 1960. i 1970. godine djelomično zamijenila kategorija „drugi južni Slaveni“ (Vékás 2005, 503-506).²³ Ipak, podaci iz popisa stanovništva pokazuju da se glede onih koji

²³ Glede toga, o pitanju Venda stajalište Središnjeg ureda za statistiku zatražio je Savez Venda u Mađarskoj [Magyarországi Vendek Szövetsége – MVSZ], osnovan 9. listopada 1992. godine u Kétyölgyu [*sloven.* Verica-Ritkarovci – prim. S. B.] u Željeznoj županiji [*mađ.* Vas megye], s ambicijom da predstavlja interese najvećeg dijela Slovenaca u Mađarskoj, ali nije bio dugoga vijeka. Suradnik glavnog popisnog odjela Središnjega statističkog ureda, Orbán Nagy, u svojem je odgovoru (5. II. 1993.) napravio prikaz odnosa popisnih kategorija i različitih južnoslavenskih etničkih skupina. Slijedi izvod iz pisma: „(...) Nakon toga (od

su iskazani kao Hrvati radi o etničkoj skupini, čiji se broj ubrzano smanjuje – danas se njihova veća prisutnost (više od stotinu) bilježi samo u Aljmašu, Baji, Dušnoku [Dušnočani nisu Bunjevci, potječu iz Slavonije, sebe zovu Racima – prim. Ž. M.], Gari, Santovu (ovdje zajedno sa Šokcima) i Kaćmaru (vidi prilog br. 2). Od stanovništva hrvatske nacionalnosti na teritoriju Bačko-kiškunske županije 2001. godine živjelo ih je 8%, 12% je bilo onih koji se vezuju za hrvatske kulturne vrijednosti, hrvatski je bio materinji jezik njih 9%, dok se njih 11% hrvatskim jezikom koristilo u obiteljskom ili prijateljskom krugu.

Prema podacima s hrvatskih manjinskih popisa birača iz 2006. i 2010. godine u mjestima za koja su vršena istraživanja, ukratko se može zaključiti

1949.), prilikom sljedećih popisa praksa je bila da se prije prikupljanja podataka obave konzultacije sa zainteresiranim manjinskim savezom, te su se na upitniku u probnom tisku, a potom i kod objavljivanja rezultata popisa, naziv i podaci te manjine našli u formi koja je odgovarala njihovim željama. Ova je metoda dovela do toga, da su *manjinski savezi – tako i južnoslavenski – podatke o svojoj naciji željeli vidjeti sukladno svojim političkim interesima* [istaknuo Zsolt Talabér (MVSZ)]. Ovo je često bilo protivno interesima statistike, koja nije željela napustiti svoje dugogodišnje sljedove podataka, ali je istodobno inzistirala na obradi koja će vjerno odražavati izjave građana. Zato je tijekom popisa 1960. godine bilo moguće samo prikazivanje skupina Srbi, Hrvati, te takozvani 'ostali južni Slaveni'. S ovom skupinom se željelo obuhvatiti Bunjevce, Šokce, Slovence i Vende. Naziv je već prilikom prikupljanja podataka izazivao mnogo problema, jer su u zemlju osim Grka stigli i Makedonci, koje su popisivači također željeli uvrstiti u ovu skupinu. Pod utjecajem jedinstvenih južnoslavenskih težnji, deset godina kasnije vodili smo oštru borbu s tadašnjim savezom, koji *nije želio čak ni odvojeno, prebrajanje Srba i Hrvata* [istaknuo Zsolt Talabér (MVSZ)]. U interesu nastavljanja vjekovnoga statističkoga slijeda to tada nije učinjeno. Uložena je i žalba kod nadležne osobe u Centralnom komitetu. Konačno je nađeno rješenje, prema kom smo *Bunjevce, Šokce (pod izgovorom da su to 'podrugljiva imena') sabrali s Hrvatima, Vende sa Slovencima* [istaknuo Zsolt Talabér (MVSZ)], Srbi su ostali samostalno, ali su nas obvezali da u svakoj tabeli formiramo zbirni pregled triju kategorija, pod nazivom 'južni Slaveni zajedno'. *Konačno su 1980. godine prigovorili i zbog naziva Vend* [istaknuo Zsolt Talabér (MVSZ)], dok smo rubriku 'južni Slaveni zajedno', pozivajući se na manjak prostora, 'zaboravili' u tabelama. U pogledu objavljivanja rezultata popisa iz 1990. godine, metoda je odgovarala onoj iz 1980., s tom razlikom, što je postojala mogućnost za proširenje statistike jezikâ, pa tako i za razlikovanje bunjevačkog i šokačkog od hrvatskog jezika, na razini materinjeg, odnosno njihovog obiteljskog korištenja. Nerazdvojeni su, u istoj skupini, i dalje ostali vendski i slovenski. Zbog ranijih težnji k objedinjavanju, slične probleme imamo s razdvajanjem ukrajinskog od ruskog jezika, odnosno razlikovanja rutenskih-rusinskih dijalekata od ukrajinskog jezika. To je bilo do sada. Što se budućnosti tiče, bilo bi dobro da se svaka jezična skupina u Mađarskoj u svakom pogledu posebno obradi. Sukladno tome – naravno, samo ukoliko ste s tim suglasni – *vrativši se prošlosti, kako na jezičnom, tako i na nacionalnom planu, vendski bismo razlikovali od slovenskog* [istaknuo Zsolt Talabér (MVSZ)]. (Slično bismo postupili i u pogledu Hrvata, Bunjevaca i Šokaca.). Statistika će, međutim, to samo u tom slučaju prikazati vjerno stvarnosti *ako i vendsko stanovništvo nedvosmisleno bude svjesno ovog pitanja* [istaknuo Zsolt Talabér (MVSZ)] (...). Dokumentacija i arhiva Parlamenta Mađarske, Odbor za ljudska prava, manjine i vjerska pitanja, 25. d.

da je u blagoj većini tih mjesta broj registriranih manjinskih birača bio veći od podataka iz popisa 2001. godine (vidi prilog br. 3.), i to u tolikoj mjeri da u tri naselja (Sentivan, Tompa, Baškut), 2001. godine nijedna kategorija birača nije mogla naći za raspisivanje izbora kasnije neophodnih 30 pripadnika hrvatske manjine. Podaci iz popisa birača u tim naseljima uglavnom zaostaju u znatnoj mjeri u odnosu na podatke s popisa stanovništva, u kojima je zabilježen relativno velik broj, najmanje stotinu pripadnika hrvatske zajednice (Aljmaš, Baja, Dušnok, Gara, Santovo, Kaćmar). S izuzetkom Gare i Dušnoka, u ovim je naseljima broj registriranih manjinskih birača 2010. godine smanjen u odnosu na 2006. godinu.

O prizna(va)nju manjina

Stručno-znanstvene, ujedno i političke rasprave glede podrijetla, imena, pripadnosti i relevantnih formi identiteta Bunjevaca ne mogu se još smatrati dovršenima. Međutim, ni događaji posljednjih godina ni nova bunjevačka narodna inicijativa nisu pružile dovoljne osnove za promjenu stajališta predsjednika Mađarske akademije znanosti, formuliranog 2006. godine. Na temelju dosadašnjih istraživanja, naše je stajalište i dalje da je riječ o jednoj skupini, koja je već u razdoblju formiranja modernih nacija svojim jezikom, vjerom i kulturom nesumnjivo vezana uz Hrvate, i koja ulazi u okvir hrvatske nacije, ali je na njezinom geografskom obodu, a usto i odvojena državnim granicama, uspijevala u izvjesnoj mjeri očuvati posebne, etničke značajke te lokalno-etničku identitetsku svijest. Njihovo njegovanje, očuvanje i moguće daljnje razvijanje predstavlja ozbiljan zadatak i odgovornost za hrvatsku manjinsku zajednicu, za mađarske državne i samoupravne, te civilne čimbenike. Prema našoj ocjeni, eventualno izdvajanje Bunjevaca oslabilo bi i dalje erodiralo kako u posljednjem stoljeću brojčano znatno smanjenu i na regionalnoj, mikroregionalnoj ili lokalnoj razini organiziranu hrvatsku manjinu u Mađarskoj, tako i samu skupinu koja sebe naziva Bunjevcima.

Jedna od najbitnijih institucionalnih posljedica Zakona o pravima nacionalnih i etničkih manjina jest kulturna autonomija koja se očituje u manjinskim samoupravama. Naše je stajalište da bi stvaranje bunjevačkih manjinskih samouprava neovisnih o hrvatskim donijelo više štete nego koristi za tu zajednicu, u prvom redu kroz osobne, organizacijske i političke podjele, te kroz fragmentiranje napora u interesu očuvanja i razvoja manjinskog identiteta.

Analizirajući sâmo teritorijalno manjinsko očitovanje u više od dva desetljeća od promjene sustava, na temelju iznesenog očita je veoma izražena podijeljenost u pitanju pripadnosti. Imamo opravdane razloge za pretpostaviti da iza aktualne narodne inicijative stoji samo dio stanovništva spomenute manjine, koje ne uzima u obzir interese i mišljenje onih Bunjevaca u čijem je identitetu jednako prisutan i bunjevački i hrvatski element.

Literatura

Az 1941. évi népszámlálás. *Demográfiai adatok községek szerint*. [Popis stanovništva 1941. Demografski podaci, prema općinama]. 1947. Szerkeszti és kiadja a Központi Statisztikai Hivatal [Uredio i izdao Središnji ured za statistiku]. Budapest.

2001. évi népszámlálás. 4. Nemzetiségi kötődés. *A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai*. [Popis stanovništva 2001. godine. 4. Nacionalne veze. Podaci za nacionalne i etničke manjine]. 2002. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

Barics, Ernő, Blazsetin, István, Frankovics György, Sokcsevics Dénes. 1998. *Magyarországi horvátok* [Hrvati u Mađarskoj]. Budapest: Körtánc Egyesület.

Bárth, János. 1995. Népcsoportok, néprajzi csoportok és történeti-néprajzi tájak a Duna-Tisza közén. [Etničke skupine, etnografske skupine i povijesno-etnografski predjeli između Dunava i Tise]. U: *Dunáninnen – Tiszáninnen. A Duna-Tisza közén élő népcsoportok hagyományait számbavevő nemzetközi tudományos konferencia (Baja, 1993. júl. 8-9) előadásai*. [S ove strane Dunava i Tise. Izlaganja s međunarodne znanstvene konferencije o tradicijama etničkih skupina koje žive između Dunava i Tise, Baja, 8-9. srpnja 1993.]. Kecskemét: Katona József Múzeum.

Bellosics, Bálint. 1909. *Bunyevácok. Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája*, 1. [Bunjevci. Opća monografija Bačko-bodroške županije, 1]. Budapest.

Bottlik, Zsolt. 2003. Adatok Bács-Bodrog vármegye vallási-etnikai képéhez (1715.-1851.). [Prilozi vjersko-etničkoj slici Bačko-bodroške županije, 1715-1851.]. U: Udvari, István (ur.). *A Mária Terézia-féle úrbérrendezés forrásai magyarországi délszláv népek nyelvén II. Bács vármegyei szerb és bunyevác jobbágyok úrbéri bevallásai*. [Izvori rješavanja urbarskih obveza kmetova u vrijeme Marije Terezije na jezicima južnoslavenskih naroda u Mađarskoj II. Prijave urbarskih obveza srpskih i bunjevačkih kmetova Bačke županije]. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke és a Veszprémi Egyetem Tanárképző Kara.

Buljovčić, Josip. 1986. Pregled mišljenja o poreklu i imenu Bunjevaca. *Pro Memoria* 1.

Gyúrok, János. 1998. *A magyarországi horvátok*. [Hrvati u Mađarskoj]. Pécs: Gálos Nyomdász Kft.

Heka, László. 1998. A bunyevácok (dalmaták) Szeged életében. [Bunjevci /Dalmatini/ u životu Segedina]. U: Blazovics, László (ur.). *Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből, XXVI.* [Studije iz povijesti Čongradske županije, XXVI.]. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár.

Iványosi-Szabó, Tibor. 1996. *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 8. Bács-Kiskun megye.* [Povijesni statistički imenik mjesta Mađarske. 8. Bačko-kiškunska županija]. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Történeti Demográfiai Albizottsága, Központi Statisztikai Hivatal Népszámlálási Főosztály.

Kelemenné Merk, Zsuzsa, Kőhegyi, Mihály. 1987. Csávolyi bunyevácok Katymáron kötött házasságai (1747-1895). [Brakovi čavoljskih Bunjevaca sklopljeni u Kaćmaru, 1747-1895]. U: Sztrinkó, István (ur.). *Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében.* [Muzejska istraživanja u Bačko-kiškunskoj županiji]. Kecskemét.

Kiss, Mária. 1988. *Délszláv szokások a Duna mentén.* [Južnoslavenski običaji u Podunavlju]. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kiss, Mária. 1992. A Baja környéki délszlávok (bunyevácok) szokásformái. [Forme običaja južnih Slavena /Bunjevaca/ u okolici Baje]. U: Bárth, János (ur.). *Dunatáji találkozás. A Bács-Kiskun megyei nemzetiségkutató konferencia (Baja, 1991. április 27.) előadásai.* [Podunavski susreti. Izlaganja s konferencije o istraživanju manjina u Bačko-kiškunskoj županiji, Baja, 27. travnja 1991.]. Kecskemét: Bács-Kiskun megyei Múzeumok Igazgatósága.

Kőhegyi, Mihály (ur.). 2000. *A bajai ferencesek háztörténete I., 1694-1840.* [Ljetopis bajskih franjevaca, I, 1694.-1840.]. Baja: Türr István Múzeum.

Mándics, Mihály. 1986. A csávolyi bunyevácok lakodalmi szokásai. [Svatovski običaji čavoljskih Bunjevaca]. U: Bánszky, Pál; Sztrinkó, István (ur.). *Cumania 9. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Evkönyve.* [Cumania 9. Godišnjak muzeja Bačko-kiškunske županije]. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága.

Mándics, Mihály. 1989. *A magyarországi bunyevác-horvátok története.* [Povijest bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj]. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Tanács.

Mándics, Mihály. 1992. Aratóünnep – „Dužijanca“ a csávolyi bunyevácok életében. [Žetvene svečanosti – Dužijanca u životu čavoljskih Bunjevaca]. U: Bárth, János (ur.). *Dunatáji találkozás. A Bács-Kiskun megyei nemzetiségkutató konferencia (Baja, 1991. április 27.) előadásai.* [Podunavski susreti. Izlaganja s konferencije o istraživanju manjina u Bačko-kiškunskoj županiji, Baja, 27. travnja 1991.]. Kecskemét: Bács-Kiskun megyei Múzeumok Igazgatósága.

Meznerich, Jenő. 1938. *Bunyevácok*. [Bunjevci]. Budapest.

Rácz, Alpárné, Szűcs, Zoltánné. 1993. 1990. évi népszámlálás. *Anyanyelv, nemzetiség településenként 1980*. [Popis stanovništva 1990. godine. Materinji jezik, nacionalnost, po naseljima, 1980. godine.]. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

Sarosác, György. 1973. Magyarország délszláv nemzetiségei. [Južnoslavenske narodnosti u Mađarskoj]. U: Ortutay, Gyula; Diószegi Vilmos (ur.). *Népi kultúra – népi társadalom. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve VII*. [Etnička kultura – etničko društvo. Godišnjak Etnografske istraživačke grupe Mađarske akademije znanosti, VII.]. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Sokcsevics, Dénes. 2003. A horvátország csángói: A bunyevác népcsoport a horvát nemzeti integrációs folyamatban. [Čangovi Hrvatstva. Bunjevačka etnička skupina u hrvatskom nacionalnom integracijskom procesu]. *Limes* 3.

Szarka, László. 2003. Etnikai változások a déli szláv kisebbségeknél. [Etničke promjene kod južnoslavenskih manjina]. U: Kovács, Nóra; Szarka László (ur.). *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II*. [Prostor i teren. Studije iz oblasti etniciteta i identiteta II.]. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Szojka, Emese. 1990. Néprajzi csoportok Baja környékén. Vezető a Türr István Múzeum néprajzi állandó kiállításához. [Etnografske skupine u okolici Baje. Vodič stalne etnografske postavke Muzeja Türr István]. Baja.

Szénásiné Harton, Edit. 2009. Bácsalmás nemzeti kisebbségei. [Nacionalne manjine Aljmaša]. *Múzeumőr* 3: 101. http://www.muzeum.bacskiskun.hu/muzeumor/muzor09_03.pdf

Tóth, Ágnes. 1993. A magyarországi délszlávok helyzete és törekvései 1945-1948 : Dokumentumok. [Status i težnje južnih Slavena u Mađarskoj. Dokumenti]. U: Iványosi-Szabó Tibor (ur.). *Bács-Kiskun megye múltjából, XII*. [Iz prošlosti Bačko-kiškunske županije, XII.]. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára.

Unyi, Bernárdin. 1947. *Sokácok-bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*. [Povijest Šokaca, Bunjevaca i bosanskih franjevaca]. Vác.

Urosevics, Daniló. 1969a. *A magyarországi délszlávok története*. [Povijest južnih Slavena u Mađarskoj]. Budapest: Hazafias Népfront Országos Tanácsa, Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége.

Urošević, Danilo. 1969b. A könyvek, újságok, folyóiratok és olvasókörök fejlődése a magyarországi bunyevácoknál a XIX. század második felében. [Razvoj knjiga, novina, časopisa i čitaonica kod Bunjevaca u Mađarskoj]

u drugoj polovici XIX. stoljeća]. U: *Az Országos Széchenyi Könyvtár Évkönyve 1968-1969*. [Godišnjak Nacionalne biblioteke Széchenyi, 1968-1969]. Budapest. 373-383.

Vékás, János. 2005. Színképek. Magyarország nemzeti és etnikai kisebbségei a népszámlálások tükrében. [Spektar. Nacionalne i etničke manjine u Mađarskoj u svjetlu popisa stanovništva]. U: Kántor, Zoltán; Majtényi, Balázs (ur.). *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. [Zbirka tekstova o nacionalnim manjinama]. Budapest: Rejtjel.

Znorovszky, Attila. 1989. *Nemzetiségi művelődés – nemzetiségi közérzet*. [Nacionalna kultura – nacionalno osjećanje]. *Népművelés* 5.

**Prilog br. 1: Izabrane hrvatske i srpske manjinske samouprave
u Bačko-kiškunskoj županiji od 1994. do 2010.**

	1994.	1995.	1998.	2002.	2006.	2010.
Baja	hrvatska srpska		hrvatska srpska	hrvatska srpska	hrvatska srpska	hrvatska srpska
Aljmaš	hrvatska		hrvatska	hrvatska	hrvatska	hrvatska
Bikić	hrvatska		hrvatska	hrvatska	hrvatska	hrvatska
Baćino			hrvatska	hrvatska	hrvatska	hrvatska
Čavolj		hrvatska	hrvatska	hrvatska	hrvatska	hrvatska
Čikerija	hrvatska		hrvatska	hrvatska	hrvatska	hrvatska
Dušnok	hrvatska		hrvatska	hrvatska	hrvatska	hrvatska
Sentivan						hrvatska
Gara	hrvatska		hrvatska	hrvatska srpska	hrvatska	hrvatska
Santovo	hrvatska srpska		hrvatska srpska	hrvatska srpska	hrvatska srpska	hrvatska srpska
Kalača						
Kaćmar		hrvatska	hrvatska	hrvatska	hrvatska	hrvatska
Kečkemet					hrvatska	hrvatska
Tompa						hrvatska
Baškut				hrvatska	hrvatska	hrvatska

Prilog broj 2: Podaci iz popisa stanovništva u razdoblju od 1880. do 2001.,²⁴ za naselja u kojima su stanovali Bunjevci²⁵

Aljmaš

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1880.	8.000	1.417										428	
1890.	8.458	1.506										15	
1900.	9.291	149				3						1.168	
1910.	11.498	10				1				1.374 Bunjev.			
1920.	11.517	6				10						1.479	
1930.	13.045	5				6				1.238 Bunjev.			
1941.	13.310	1				1	n.p.			1.115 Bunjev.		9	
1949.	13.695	5	n.p.			35	n.p.			581 Bunjev.		12	
1960.	9.514	12	n.p.			341	341			81 Bunjev.			
1970.	Nema podataka												
1980.	8.562	19	7			171	49			3 Slovenca		3	
1990.	7.856	25	17			44	18					9	
2001.	7.650	4	3	14	11	45	70	109	32				

²⁴ Izvori: Iványosi-Szabó (1996); Rácz-Szűcs (1993); Szarka (2003).

²⁵ Objašnjenja kratica u tablicama što slijede u prilogu br. 2: **M** – materinji jezik, **N** – nacionalnost (od 1941.), **K** – vezuje se uz nacionalne kulturne vrijednosti i tradicije (2001.), **F** – manjinskim se jezikom koriste u obiteljskim i prijateljskim krugovima (2001), n.p. – nema podataka.

Bikić

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1880.	3.585	846										198	
1890.	4.131	949				1						1	
1900.	4.244	1				2						828	
1910.	4.077	3								885 Bunjev.			
1920.	3.916											789	
1930.	4.440					3				708 Bunjev.			
1941.	4.262									576 Bunjev.	5	6	
1949.	4.752	4	n.p.			3	n.p.			310 Bunjev.	n.p.	4	
1960.	4.050	1	n.p.			248	n.p.			34 Bunjev.	n.p.	4	
1970.	Nema podataka												
1980.	3.456	11				92	27					1	
1990.	3.175	5	5			69	4						
2001.	3.045	3	5	8	1	33	21	39	17				

Boršot

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1880.	1.246	81										54	
1890.	1.729	88										2	
1900.	1.939	9										144	
1910.	2.717	11								271 Bunjev.			
1920.	2.408											283	
1930.	1.845									106 Bunjev.			
1941.	1.875									77	14		
1949.	2.211	1	n.p.			6	n.p.			20 Bunjev.	n.p.		
1960.	2.038		n.p.			3	n.p.			11 Bunjev.	n.p.		
1970.	Nema podataka												
1980.	1.486	1				1							
1990.	1.355					7	4			1 Slovenac		1	
2001.	1.277	4	6	6	4	12	15	15	12				

Đurić

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1949.	566									40 Bunjev.			
1960.	513									12 Bunjev.		9	
1970.	Nema podataka												
1980.	341												
1990.	259						5						
2001.	195				1	5	4	7	2				

Baja

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1880.	19.241	2.629 srp.-hrv.				2.629 srp.-hrv.							
1890.	19.485	2.888				31						81	
1900.	20.361	197				18						2.202	
1910.	21.032	220				16				2.188 Bunjev.			
1920.	19.371	87				19				3 Bunjev.		1.950	
1930.	27.935	23				8				1.615 Bunjev.		29	
1941.	32.309	14				1.067				1 Bunjev.		120	
1949.	28.201	15	n.p.			11	n.p.			273 Bunjev.	n.p.	18	
1960.	30.244	19	n.p.			211	n.p.			215 Bunjev.	n.p.	20	
1970.	Nema podataka												
1980.	38.523	53	22			206	84			6 Bunjev.		66	
1990.	38.686	67	59			204	115			4 Bunjev.		42	
2001.	37.916	43	44	105	72	244	263	370	210				

Fancaga

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali		
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N	
1880.	3.336	1.480 srp.-hrv.				1.480 srp.-hrv.							215	
1890.	3.682	919				682								
1900.	3.491	9				2				1.419 Dalmat.				
1910.	3.739	4				5				1.106 Bunjev.				
1920.	3.338	1				1				1.117 Bunjev.				
1930.	3.336	919				682								

Čavolj

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali		
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N	
1880.	3.133					550							164	
1890.	3.113					555								
1900.	2.845					1							541	
1910.	3.007									510 Bunjev.				
1920.	2.869	1											502	
1930.	3.104									501 Bunjev.				
1941.	3.253	472				1				471	50	2		
1949.	3.368	5	n.p.			1	n.p.			351 Bunjev.	n.p.	3		
1960.	3.007	323	n.p.				n.p.			16 Bunjev.	n.p.	2		
1970.		Nema podataka												
1980.	2.370	151				1	79							
1990.	2.081	33	5			23	10			3 Slovenca				
2001.	2.074	2	2	6	1	33	36	47	17					

Čikerija

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali		
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N	
1930.	1.975					1				398 Bunjev.			2	
1941.	2.050					2				493	24	2		
1949.	2.053		n.p.				n.p.			356 Bunjev.	n.p.	2		
1960.	1.738	65	n.p.			1	n.p.			234 Bunjev.	n.p.	2		
1970.	Nema podataka													
1980.	1.255	65	1			1	37							
1990.	1.031	40				2	36							
2001.	975	4	4	5	5	24	27	48	17					

Dušnok

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1880.	2.997	1.236										169	
1890.	3.382	2.896				1							
1900.	3.443	1				4						2.962	
1910.	3.372					3				2.887 Ilira			
1920.	3.172	2				3				1		2.648	
1930.	3.348	1				1				1.237 Bunjev.		6	
1941.	3.456	1				963						1	
1949.	3.757		n.p.				n.p.			32 Bunjev.	n.p.	2	
1960.	3.831	1	n.p.				n.p.			157	n.p.	2	
1970.	Nema podataka												
1980.	3.668	3	2			86	5					4	
1990.	3.514	5	4			21	16					4	
2001.	3.304	2	5	15	2	131	359	682	451				

Sentivan

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1880.	2.849	885				2						130	
1890.	2.787	925				21						1	
1900.	2.814											827	
1910.	2.536					2				770 Bunjev.			
1920.	2.511					21						693	
1930.	2.801									627		3	
1941.	2.849									616	167	2	
1949.	3.127	4	n.p.				n.p.			426 Bunjev.	n.p.	4	
1960.	2.935		n.p.				n.p.			152 Bunjev.	n.p.	1	
1970.	Nema podataka												
1980.	2.345	2	1			119	21			1 Bunjev.			
1990.	2.088	21	9			45	16						
2001.	2.012		4	19	1	15	12	29	6				

Gara

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1880.	4.051	1.228										195	
1890.	4.066	1.283											
1900.	3.898					2						1.229	
1910.	4.087	8								1.207 Bunjev.			
1920.	3.628	1										1.037	
1930.	4.124	1				5				1.101 Bunjev.		3	
1941.	4.473					5				1.042	91		
1949.	4.534	1	n.p.			21	n.p.			899 Bunjev.	n.p.		
1960.	3.905	4	n.p.			782	n.p.			2 Bunjev.	n.p.	7	
1970.	Nema podataka												
1980.	3.219	5	2			482	402					3	
1990.	3.893	32	22			294	261			2 Slovenca		4	
2001.	2.683	7	5	26	6	198	201	268	187				

Santovo

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1880.	3.111	1.844										88	
1890.	3.357	1.945											
1900.	3.528	413				12						1.371	
1910.	3.706	531				3				1.296 Šokaca, Bunjev.			
1920.	3.190	490				2						1.030	
1930.	3.377	196				1				1.173		1	
1941.	3.493	319	278			1	2			1.008	417	1	
1949.	3.505	277	n.p.			45	n.p.			852 Bunjev.	n.p.	2	
1960.	3.895	231	n.p.			805	n.p.			13	n.p.	2	
1970.	Nema podataka												
1980.	2.933	129	134			558	531					1	
1990.	2.493	103	22			384						2	
2001.	2.329	72	88	102	97	295	283	318	341				

Kaćmar

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali	
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N
1880.	4.372	1.596										310	
1890.	4.684	1.733										1	
1900.	4.645	17				5						1.689	
1910.	4.702	2				25				1.586 Bunjev.			
1920.	4.168											1.377	
1930.	4.818	2								1.250 Bunjev.		3	
1941.	4.992	2	1			5	6			1.330 Bunjev.		2	
1949.	4.799	6	n.p.			5	n.p.			54 Bunjev.	76	1	
1960.	3.856	8	n.p.			1.016	n.p.			51 Bunjev.	n.p.	8	
1970.	Nema podataka												
1980.	2,852	11	7			610	253			1			
1990.	2.516	38	105			309	352			2			
2001.	2.359	7	8	8	6	140	136	167	113				

Matević

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali		
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N	
1880.	726	269											39	
1890.	791	322											2	
1900.	806	7											334	
1910.	758									131 Dalmat.				
1920.	768												286	
1930.	772									92 Bunjev.			1	
1941.	893					59				59 Bunjev.	2		1	
1949.	1.080	1	n.p.			6	n.p.			18 Bunjev.	n.p.		1	
1960.	1.129	3	n.p.			16	n.p.			12	n.p.		1	
1970.	Nema podataka													
1980.	876					22	1			1			1	
1990.	734					11	6							
2001.	643					1	2	1						

Tompa

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali		
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N	
1920.	6.354	15				2							500	
1930.	5.483	2				3				378 Bunjev.			16	
1941.	5.715	1				1				212	14		1	
1949.	6.299	1	n.p.			4	n.p.			100	n.p.		1	
1960.	6.055		n.p.			3	n.p.			40	n.p.			
1970.	Nema podataka													
1980.	5.112	2	2			6	2							
1990.	4.711		1			9	3							
2001.	4.828	18	13	19	32	6	9	12	8					

Baškut

Popis	Br. st.	Srbi				Hrvati				Ostali južni Slaveni		Ostali		
		M	N	K	F	M	N	K	F	M	N	M	N	
1880.	5.101	438 srp.-hrv.				438 srp.-hrv.							270	
1890.	5.258	202				260								
1900.	5.039	1				81							262	
1910.	5.196									371 Bunjev.				
1920.	4.594												276	
1930.	4.907					7				258 Bunjev.			2	
1941.	4.705									218	41		2	
1949.	5.086	5	n.p.			1	n.p.			211	n.p.		4	
1960.	4.395	1	n.p.			183	n.p.				n.p.		7	
1970.	Nema podataka													
1980.	4.064	28	3			67	14			1				
1990.	3.827	23	12			47	23							
2001.	3.603	7	6	14	4	21	20	29	5					

**Prilog broj 3: Podaci popisa birača hrvatske manjine
u Bačko-kiškunskoj županiji 2006. i 2010. godine**

Naselje	2006.	2010.
Baja	170	168
Aljmaš	103	75
Bikić	70	64
Baćino	150	86
Čavolj	86	109
Čikerija	54	62
Dušnok	242	387
Sentivan	2	58
Gara	98	115
Santovo	223	134
Kalača	115	105
Kaćmar	89	61
Kečkemet	46	68
Kireš	3	0
Milkut	0	1
Dudvar	1	0
Tompa	1	47
Baškut	40	47

Dodatak

Selektivna bibliografija o podrijetlu i identitetu Bunjevaca *

Knjige

Antunovich [Antunović], Ivan. 1882. *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*, Beč (Sombor, 1930², Pečuh, 2002³).

Bačić, Slaven (ur.). 2004. – 2014. *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*. 1. – 12. (A – Knj), Subotica.

Beljanski, Milenko. 1971. *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870 – 1945.)*. Sombor.

Beljanski, Milenko. 1988. *Najstariji podaci o Hrvatima u Somboru (povodom tristo godina naseljavanja Bunjevaca u Bačku)*. Sombor.

Bukinac, Beato. 2007. *O ulozi franjevaca u seobama hrvatskog naroda u XVI i XVII stoljeću*. Subotica.

Buljovčić, Josip. 1996. *Filološki ogledi*. Subotica.

Cvekan, Paškal. 1977. *Subotički franjevački samostan i crkva. Povijesno kulturni prikaz*. Subotica.

Černelić, Milana. 2006. *Bunjevačke studije*. Zagreb.

Čović, Marko; Kokić, Aleksa. 1939. *Bunjevci i Šokci*. Zagreb.

Džinić, Ilija. 1980. *Čonoplja. Kratak opis njenog postanka i migraciono kretanje njenog stanovništva*. Sombor.

Evetović, Matija. 2010. *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*. Subotica.

Firanj, Alojzije (ur.). 2012. *HKUD „Vladimir Nazor“ Sombor, 1936. – 2011*. Sombor.

Heka, Ladislav (László). 2009. *Povijesna uloga i značenje Hrvata Dalmatina u životu Segedina / A szegedi dalmaták (bunjevacok) története*. Segedin/Szeged.

Horvat, Rudolf. 1922. *Hrvati u Bačkoj (Bunjevci i Šokci)*. Osijek.

Kikić, Geza. 1971. *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*. Zagreb.

Kikić, Geza. 1971. *Antologija proze bunjevačkih Hrvata*. Zagreb.

* Bibliografiju sastavili: Slaven Bačić, Mario Bara i Tomislav Žigmanov.

- Kujundžić, Ivan. 1968. *Izvori za povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata*. Zagreb.
- Lebl, Arpad. 1979. *Građanske partije u Vojvodini 1887-1918*. (Poglavlje: Bunjevci i bunjevačko-hrvatska nacionalna svest, 308–327.) Novi Sad.
- Mandić, Živko. 1987. *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*. Budimpešta.
- Mandić, Živko. 2005. *Antroponimija i toponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*. Pečuh.
- Pavelić, Rikard. 1973. *Bunjevci*. Zagreb.
- Pavelić, Rikard. 1991. *Stope predaka. Bunjevci u Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i Lici*. Rijeka.
- Pekić, Petar. 1930. *Povijest Hrvata u Vojvodini*. Zagreb.
- Pekić, Petar. 1930. *Vae victis ili pobijanje kritike dra Dušana Popovića i Vase Stajića*. Subotica.
- Pekić, Petar. 1934. *Spomenica pohoda Bunjevaca u svoju staru postojbinu*. Subotica.
- Prčić, Ive. 1936. *Subotica i Bunjevci – da se zna i ne zaboravi*. Subotica.
- Sekulić, Ante. 1970. *Književnost bačkih Hrvata*. Zagreb.
- Sekulić, Ante. 1978. *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*. Split.
- Sekulić, Ante. 1991. *Bački Hrvati. Narodni život i običaji*. Zagreb.
- Sekulić, Ante. 1993. *Hrvatski pisci u ugarskom Podunavlju od početaka do kraja XVIII. stoljeća*. Zagreb.
- Sekulić, Ante. 1994. *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918*. Zagreb.
- Sekulić, Ante. 1994. *Hrvatski bački mjestopisi. Povijest hrvatskih imena mjesta u Bačko-bodroškoj županiji*. Zagreb.
- Sekulić, Ante. 1996. *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*. Zagreb.
- Sekulić, Ante. 1997. *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*. Zagreb.
- Sekulić, Ante. 2010. *Bački Hrvati u XX. stoljeću*. Zagreb.
- Temunović, Josip. 2002. *Subotička matica*. Subotica.
- Temunović, Josip. 2009. *Bilježnica za povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*. Subotica.
- Vereš, Tomo. 1997. *Bunjevačko pitanje danas*. Subotica.
- Vulić, Sanja. 2009. *Vitezovi hrvatskoga jezika u Bačkoj*. Subotica.
- Zelić, Naco. 2009. *Hrvatsko proljeće u Bačkoj*. Subotica.
- Žigmanov, Tomislav. 2011. *Osvajanje slobode. Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000*. Subotica.

Zbornici radova i tematski brojevi časopisa

Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu. Zbornik radova domaćeg znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem. 2014. Ur. Černelić, M.; Grbić, J.; Rajković Iveta, M.; Rubić, T.; Dronjić, M.; Gotal M. Zagreb.

Dani Balinta Vujkova. Dani hrvatske knjige i riječi. Zbornik radova sa znanstvenih skupova 2002. – 2005. 2006. Ur. Čeliković, Katarina. Subotica.

Dani Balinta Vujkova dani hrvatske knjige i riječi. Zbornik radova sa znanstvenih skupova 2006. – 2010. 2011. Ur. Čeliković, Katarina. Subotica.

Dani Balinta Vujkova dani hrvatske knjige i riječi. Zbornik radova sa znanstvenih skupova 2011. – 2012. 2013. Ur. Čeliković, Katarina. Subotica.

Franjevačka prisutnost u Subotici / Ferencesek Szabadkán. 2001. Ur. Anišić, Andrija; Čeliković, Katarina. Subotica.

Hrvati u Budimu i Pešti. Zbornik radova 1997-2000. 2001. Ur. Lukač, Stjepan. Budimpešta.

Hrvati u Vojvodini. Identitet(i), procesi i društvene aktivnosti. 2012. Ur. Bara, Mario; Vukić, Aleksandar. Zagreb – Subotica.

Hrvatska revija, 3/2005. [Tema broja: Bunjevačke teme]. Zagreb.

Identitet bačkih Hrvata. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa (Zagreb, 27. i 28. studenoga 2008.). 2010. Ur. Skenderović, Robert. Zagreb – Subotica.

Migracijske teme, 3/1990. [Tema broja: Hrvati u Mađarskoj. Zbornik radova sa znanstvenog skupa „Hrvati u Mađarskoj“ održanog 14. rujna 1990. u Zagrebu], Zagreb.

Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca (znanstvena monografija). 2014. Zagreb – Subotica.

Zadužbina biskupa Budanovića 2004. [Zbornik radova sa znanstvenoga skupa o biskupu Lajči Budanoviću održanog u Subotici 14. i 15. listopada 2003.]. Subotica.

Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII 1986. povodom 300. obljetnice obnovljene crkvenosti među Hrvatima u Bačkoj. 1987. Subotica.

Radnje

Bačić, Slaven. 2002. Nespretni pokušaj stvaranja znanstvene zbrke. *Klasje naših ravni* 1–2. 65–69. Subotica.

Bačić, Slaven. 2010. Nacionalno-integracijski procesi Bunjevaca u Bačkoj i ugarskom Podunavlju. *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* 2. 65–75. Subotica.

Bara, Mario. 2006. Hrvatska seljačka stranka u narodnom preporodu bačkih Hrvata. *Pro tempore* 3. 59–75. Zagreb.

Bara, Mario. 2006. Somborska deklaracija i njezino značenje za bačke Hrvate, *Časopis za suvremenu povijest* 3. 779–793. Zagreb.

Bara, Mario. 2007. Đilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata. *Pro tempore* 4. 47–58. Zagreb.

Buljovčić, Josip. 2001. Odnos prema dijalektu i razvojni put standardizacije jezika kod bačkih Bunjevaca. *Hrvati u Budimu i Pešti. Zbornik radova 1997–2000*. 51–59. Ur. Lukač, Stjepan. Budimpešta.

Bušić, Krešimir. 2003. Iz prošlosti hrvatske zajednice u Bačkoj. Povijesna problematika usporene nacionalne integracije bačkih Hrvata-Bunjevaca. *Hrvatska revija* 3. 19–29. Zagreb.

Bušić, Krešimir. 2005. *Društveno, kulturno i političko organiziranje bačkih Hrvata-Bunjevaca 1918.–1941. (Uloga bunjevačke elite u procesu nacionalne integracije i modernizacije hrvatske zajednice u Bačkoj)*. Magistarski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Bušić, Krešimir. 2005. Odjeci uspostave Banovine Hrvatske u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti. *Društvena istraživanja* 4–5. 719–741. Zagreb,

Bušić, Krešimir. 2008. Povijesni okvir pri istraživanju nacionalnog identiteta bačkih i srijemskih Hrvata (Šokaca i Bunjevaca). *Zbornik radova. Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti*. 122–150. Ur. Cvikić, Sandra; Bušić, Krešimir. Nijemci.

Bušić, Krešimir. 2009. Doticaji hercegovačkih franjevaca s bačkih Hrvatima, od fra didaka Buntića do fra Dominika Mandića te bosanskog franjevca i mostarsko-duvanjskog biskupa fra Alojzija Mišića. *Fra didak Buntić – Čovjek i djelo*. 145–179. Ur. Tadić, Stipe; Šakota, Marinko. Zagreb.

Černelić, Milana. 1994. Nastojanja da se bačkim Bunjvcima ospori pripadnost hrvatskom narodu. *Studia Ethnologica Croatica* 6. 85–103. Zagreb.

Černelić, Milana. 1994. Ethnic Changes in Voivodina in 20th Century with Special Reference to the Croats Bunjevci. *Ethnocultural processes in Central Europe in 20-th century* 55–86. Ur. Droppová, Lúbia; Parikova, Magdaléna. Bratislava. (Na hrvatskom jeziku: Černelić, M. 2006. Bački Bunjevci u kontekstu etničkih promjena tijekom 20. stoljeća. *Bunjevačke studije*, 167–184. Zagreb).

Černelić, Milana. 2006. Pristupi istraživanju bunjevačkih identiteta. *Studia Ethnologica Croatica* 17. 25–49. Zagreb.

Černelić, Milana. 2006. Lokalna zajednica bačkih Bunjevaca u Hrvatskoj. *Bunjevačke studije*. 201–216. Zagreb.

Horvat, Josip [Bačić, Slaven]. 1996. O bunjevačkom imenu. *Dodatak za znanost, kulturu i umjetnost*. Žig br. 50, 15. VII. 1996., 2–3. Subotica.

Kikić, Geza. 1970. O pseudoznanstvenom pristupu bunjevačkim Hrvatima i njihovom preporodu. *Rukovet* 3–4. 226–243. Subotica (Također i u: *Kritika* 13. 1970. 470–484. Zagreb).

Kikić, Geza. 1970. Domašaji i promašaji književne hrestomatije bačkih Hrvata. *Rukovet* 5–6. 263–275. Subotica.

Kikić, Geza. 1970. 100 godina „Bunjevačkih i šokačkih novina“. *Rukovet* 9–10. 468–487. Subotica (Također i kao: Značajna stogodišnjica. *Forum* 1–2. 1971. 310–320. Zagreb).

Kikić, Geza. 1971. Kritička riječ u borbi za afirmaciju stvaralaštva. *Rukovet* 9–10. 367–380. Subotica.

Kujundžić, Ivan. 1969. Bunjevačko-šokačka bibliografija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata. *Rad JAZU*, knj. 355, 667–769. Zagreb.

Kuntić, Kalman. 2002. Uticaj političkih promena na položaj i nacionalno izjašnjavanje Hrvata – Bunjevaca u Bačkoj tokom 20. veka. *Dijalog povjesničara – istoričara* 5. 191–210. Prir. Fleck, H. S.; Graovac, I. Zagreb.

Lončarević, Juraj. 1970. Knjiga za koju bi bilo bolje da je nema. *Crkva u svijetu* 3. 302–307. Split.

Mačković, Stevan. 2004. Jedno izvješće o Bunjvcima iz 1934. *Klasje naših ravni* 5–6. 90–96. Subotica.

Mačković, Stevan. 2005. Političko djelovanje i učinak Josipa Vukovića Đide 1926–1941. *Klasje naših ravni* 1–2. 75–84. Subotica.

Mačković, Stevan. 2005. Obilježavanje tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva u Subotici. *Klasje naših ravni* 3–4. 103–105. Subotica.

Mačković, Stevan. 2006. Tri subotičke matice – Subotička matica, Bunjevačka prosvetna matica i Matica subotička. *Klasje naših ravni* 3–4. 66–75. Subotica.

Mačković, Stevan. 2007. Hrvatski katolički orao – Subotica. *Hrvatska revija* 4. 102–111. Zagreb.

Mačković, Stevan. 2009. Matija Evetović kao paradigma položaja Bunjevaca Hrvata u Subotici. *Klasje naših ravni* 3–4. 105–110. Subotica.

Mačković, Stevan. 2012. Bački Bunjevci između Beograda i Zagreba (1918.-1941.). *Croatian-Serbian Relations; Resolving Outstanding Issues. Srpsko-hrvatski odnosi: rešavanje otvorenih pitanja*. Ur. Gavrilović, Darko. 81–95. Petrovaradin.

Mačković, Stevan. 2012. Svjedočanstvo o odnosu Policije prema hrvatskim prvacima u Subotici uoči parlamentarnih izbora 1925. *Klasje naših ravni* 1–2. 111–115. Subotica.

Pavičić, Stjepan. 2010. O Bunjercima. *Vlasi u starijoj hrvatskoj historiografiji*. Prir. Mužić, Ivan. 175–181. Split.

Pekić, Petar. 1936. Političke i kulturne veze između Bunjevaca i Hrvata u prošlosti. *Obzor. Spomen knjiga 1860-1935*, 89–91. Zagreb.

Sekulić, Ante. 1993. Bački Hrvati u „etničkom čišćenju“ (1989-1992). *Hrvatski iseljenički zbornik*. 29–39. Zagreb.

Sekulić, Ante. 1994. Radićevci u životu bačkih Hrvata od 1918. do 1928. *Hrvatski iseljenički zbornik*. 158–167. Zagreb.

Sekulić, Ante. 1996. Bački Hrvati u težnji očuvanja nacionalnog identiteta. *Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja* 13. 281–289. Vinkovci.

Skenderović, Bruno [Bačić, Slaven]. 1998. Formiranje nacionalne svijesti kod Bunjevaca u Bačkoj. *Marulić* 3. 478–490. Zagreb.

Skenderović, Robert. 2003. Odnos bunjevačkih političara prema unutarnjem uređenju Austro-Ugarske Monarhije i Kraljevine Jugoslavije – komparativna analiza. *Dijalog povjesničara – istoričara* 7. 195–211. Prir. Fleck, H. S.; Graovac, I. Zagreb.

Skenderović, Robert. 2004. Blaško Rajić i Hrvatska seljačka stranka – različiti koncepti nacionalnog identiteta bačkih Hrvata. *Dijalog povjesničara – istoričara* 8. 153–172. Prir. Fleck, H. S.; Graovac, I. Zagreb.

Skenderović, Robert. 2006. Bunjevačko-šokačka stranka 1920.-1926. *Časopis za suvremenu povijest* 3. 795–816. Zagreb.

Skenderović, Robert. 2006. Sudjelovanje slavonskih franjevaca u nacionalnom pokretu podunavskih Hrvata tijekom 19. i početkom 20. stoljeća. *Scrinia Slavonica* 6. 194–216. Slavonski Brod.

Skenderović, Robert. 2007. Suradnja biskupa J. J. Strossmayera i Ivana Antunovića. *Croatica christiana periodica* 59. 85–103. Zagreb.

Skenderović, Robert. 2008. Uloga jezika u nacionalnim integracijama Hrvata i Srba u ugarskom Podunavlju. *Dijalog povjesničara – istoričara*, 10/1. 215–231. Prir. Graovac, I. Zagreb.

Skenderović, Robert. 2010. Podrijetlo Bunjevaca i migracije iz Hercegovine u Podunavlje tijekom XVII. stoljeća – nove interpretacije povijesnih izvora. *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* 2. 33–45. Subotica.

Skenderović, Robert. 2012. Oblikovanje bunjevačkog političkog identiteta tijekom druge polovice 19. stoljeća. *Časopis za suvremenu povijest* 1. 137–160. Zagreb.

Stančić, Nikša. 1971–1972. Alba M. Kuntić, Počeci borbe za preporod bačkih Bunjevaca, Beograd 1969 (u nakladi autora) [prikaz]. *Historijski zbornik* 23–24. 468–471. Zagreb.

Šarić, Marko. 2008. Bunjevci u ranome novom vijeku. Postanak i razvoj jedne predmoderne etnije. *Živjeti na Krivom Putu* I. 5–43. Ur. Černelić, Milana i dr. Zagreb.

Šarić, Marko. 2009. Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712./14. *Identitet Like. Korijeni i razvitak* I. 325–384. Ur. Holjevac, Željko. Zagreb – Gospić.

Šram, Zlatko. 2007. Kulturni i politički konzervativizam bunjevačkih Hrvata u Vojvodini. *Sociologija i prostor* 1. 61–84. Zagreb,

Vuković, Petar. 2004. O Bunjevcima i njihovu jeziku. *Nova Istra* 4. 163–168. Pula.

Vuković, Petar. 2006. Jesu li Bunjevci Hrvati. *Subotička Danica (nova). Kalendar za 2007. godinu*. 212–216 Subotica. (Također i kao: Kojim Bunjevcima je stalo da budu Hrvati a kojima ne. *Zvonik* 3/2006. 32–34. Subotica.) [Izlaganje na predstavljanju 4. sveska Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca, održanom u Subotici 27. veljače 2004.]

Vuković, Petar. 2007. „Bunjevački jezik“ – korijeni, varijeteti, perspektive. 699–710. *Jezik i identitet. Zbornik*. Zagreb – Split.

Vuković, Petar. 2009. Ekolingvistička nastojanja u bačkih Bunjevaca. *Lice i naličje jezične globalizacije*. 53–65. Ur. Kryžan-Stanojević, Barbara. Zagreb.

Vuković, Petar. 2010. Kako skrbiti za hrvatski jezik u Vojvodini? *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* 2. 79.–103. Subotica.

Vuković, Petar. 2011. Dijalektalno pjesništvo u bačkih Bunjevaca. *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* 3. 167–184. Subotica.

Vuković, Petar. 2013. Veličina osujećenih. Književna tradicija za bačke Bunjevce nehrvate. *Nova riječ* 1. 105–117. Subotica.

Vuković, Petar. 2014. Bački Bunjevci i otpor modernizaciji. *Zbornik radova 42. seminara zagrebačke slavističke škole*. 197–210. Zagreb.

Žigmanov, Tomislav. 2010. Izgradnja tzv. bunjevačke nacije u Srbiji i vanjska politika Republike Hrvatske. *Identitet bačkih Hrvata. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa (Zagreb, 27. i 28. studenoga 2008.)*. 319–355. Ur. Skenderović, Robert. Zagreb – Subotica.

Žigmanov, Tomislav. 2011. Suvremena „lirika“ bezdušja u „Nastavnome planu i programu bunjevačkog govora s elementima nacionalne kulture“. *Dani Balinta Vujkova dani hrvatske knjige i riječi. Zbornik radova sa znanstvenih skupova 2006. – 2010*. 269–289. Ur. Čeliković, Katarina. Subotica.

Žigmanov, Tomislav. 2012. Politike Republike Srbije prema Hrvatima kroz prizmu izgradnje tzv. bunjevačke nacije. *Croatian-Serbian Relations; Resolving Outstanding Issues. Srpsko-hrvatski odnosi: rešavanje otvorenih pitanja*. 96–113. Ur. Gavrilović, Darko. Petrovaradin.

Žigmanov, Tomislav. 2014. Identitetske sastavnice i slike svijeta Bunjevac(=k)a u tri pripovijetke Veljka Petrovića. *Nova riječ* 1. 113–122. Subotica.

Novinski članci

Bara, Mario. 2011. Paralele između politike/a denacionalizacije Hrvata Bunjevaca nekad i danas. Krojenje identiteta mehanizmima moći. *Hrvatska riječ* 414. 25. veljače 2011. 14–16. Subotica.

Bara, Mario. 2011. Popisi stanovništva i njihova klasifikacija – slučaj bačkih Hrvata (1. dio). Konstruiranje identiteta etničkih skupina. *Hrvatska riječ* 419. 1. travnja 2011. 8–9. Subotica.

Bara, Mario. 2011. Popisi stanovništva i njihova klasifikacija – slučaj bačkih Hrvata (2. dio). Višeslojni identiteti kod hrvatskog stanovništva. *Hrvatska riječ* 420. 8. travnja 2011. 9–11. Subotica.

Đukić, Slavoljub. 1970. Privatne podvale. *Politika* 12. travnja 1970. 6. Beograd.

***2005. Otvoreno pismo pedeset uglednih Hrvata bunjevačkog roda. Nedopustiva podjela hrvatskog stanovništva. *Hrvatska riječ* 108. 4. ožujka 2005. 9–11. Subotica. (Također i u: *Hrvatski glasnik*, 10. ožujka 2005. 2–3. Budimpešta.)

***2011. Otvoreno pismo. Ne možemo i ne želimo se odreći naše kulturne baštine. *Hrvatska riječ* 413. 18. veljače 2011. 8–9. Subotica. (Također i u: *Hrvatski glasnik*, 8. veljače 2011. 6–7. Budimpešta.)

***2011. Pismo podrške iz Zagreba Otvorenom pismu čelnika hrvatske zajednice u Srbiji. Spriječiti manipulacije Bunjevcima u Srbiji. *Hrvatska riječ* 415. 4. ožujka 2011. 7. Subotica.

V. H. [Bačić, Slaven] 1993. Povodom članka Marka Peića „Imenoslov bačkih Bunjevaca“, objavljenog u „Rukoveti“, časopisu za književnost umjetnost i kulturu. Bunjevci brez porikla. *Glas ravnice* 32. 7–8. Subotica.

Vuković, Tomislav. 2011. Tragom „povijesnog“ dokumenta o Hrvatima u Bačkoj. Komedija o falsifikatu u deset slika! *Zvonik* 4. 23–25. Subotica. (Također i u: *Hrvatska riječ* 417. 18. ožujka 2011. 8–9. Subotica; *Hrvatska riječ* 418. 25. ožujka 2011. 8–10. Subotica.)

Katalozi

Bunjevci na senjskom području. Katalog izložbe u Gradskom muzeju Subotica, 20. 07. 2007. – 20. 08. 2007.

Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevaca. Etnografski muzej u Zagrebu, 17. veljače – 17. ožujka 1998. Zagreb, 1998.

Smotra bunjevačke prošlosti [Subotica, 1935].

Tisak:
Printex
Subotica

Naklada:
5000

Tiskanje je pomogao:
Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske